

Pražská vysoká škola psychosociálních studií

Studijní obor

Sociální práce se zaměřením na komunikaci
a aplikovanou psychoterapii

Písemná práce k bakalářské zkoušce

Sekty a jejich negativní vliv na společnost

Tomáš Slezák

PhDr. Jiří Růžička, Ph.D.
vedoucí práce

ří 2006

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto písemnou práci k bakalářské zkoušce vypracoval samostatně a cituji v ní veškeré prameny, které jsem použil.

V Praze dne

.....

Poděkování

Děkuji PhDr. Jiřímu Růžičkovi, Ph.D., za vedení mé bakalářské práce a za konzultace. Velký vděk bych také rád projevil PhDr. Janě Šturzové za konzultace k této práci, které mi pomohly uspořádat mé představy do srozumitelné osnovy. Dále děkuji paní doktorce MUDr. Olze Dostálové, CSc., za korekturu mé práce. Mé poděkování patří i PhDr. Zdeňku Vojtíškoví a MUDr. Prokopu Remešovi za praktické rady ohledně zkoumání Svědků Jehovových. Svému kamarádovi Miloši Bradáčovi děkuji za doporučení a laskavé zapůjčení knihy „Svatý teror“. Také děkuji své přítelkyni Kateřině Culkové za konstruktivní kritiku mého písemnému projevu v počátcích psaní této práce. Nakonec děkuji všem svým blízkým, kteří o mě projevovali milé starosti v době mých styků se Svědky.

OBSAH

Předmluva	6
ÚVOD	7
1 TEORETICKÁ ČÁST	9
1.1 Vymezení stěžejních pojmů	9
1.1.1 Sekta	9
1.1.2 Psychická manipulace	11
1.1.3 Náboženství a religiozita	12
1.1.4 Kryptonáboženství	13
1.2 Fenomén náboženství a jeho úloha v lidské kultuře	13
1.2.1 Člověk náboženský a posvátný kosmos	15
1.2.2 Náboženství ze sociálně psychologické perspektivy	16
1.2.3 Psychopatologie, psychoterapie a náboženství	17
1.2.4 Vývoj religiozity, zralá religiozita	18
1.3 Sekta, jedinec a majoritní společnost	20
1.3.1 Členění náboženských společností	20
1.3.2 Sektářské znaky	23
1.3.3 Metody psychické manipulace užívané v sektách	26
1.3.4 Rizikové faktory a motivace související se vstupem do sekt	27
1.3.5 Negativní následky způsobené sektářskou manipulací	28
1.4 Role sociálního pracovníka v intervenci	29
1.4.1 Klienti sociálního pracovníka v oblasti sekt a sektářství	29
1.4.2 Poradenské postupy u příbuzných a blízkých	30
1.4.3 Poradenské postupy u bývalých členů sekt	31
1.5 Legislativní rámec církví a náboženských hnutí v ČR	33
2 PRAKTICKÁ ČÁST	36
2.1 Historie a uspořádání Svědků Jehovových	36
2.2 Metody získávání členů	37
2.3 Má zkušenost s organizací svědků Jehovových	38
2.3.1 Biblická studia	39
2.3.2 Nedělní shromáždění	40
2.3.3 Prohlídka pražské odbočky	41
2.4 Sektářské znaky a problematické otázky z nich plynoucí	42
2.5 Analýza vlivu učení NSSJ na jedince a jeho sociální okolí	45

3 DISKUSE	48
4 ZÁVĚR	50
SOUPIS BIBLIOGRAFICKÝCH CITACÍ	51
SEZNAM PŘÍLOH	53
Příloha č.1 Informační zdroje v oblasti náboženství a sektářství	54
Příloha č. 2 Další prameny k Náboženské společnosti Svědkové Jehovovi	56
Příloha č. 3 Píseň kouzelného sarinu	57
Příloha č. 4 Duchovní hierarchie sekty Óm šinrikjó	58
Příloha č. 5 Seznam výcvikových kursů a náboženských služeb Óm šinrikjó	59

PŘEDMLUVA

Hlavní důvod, který mě vedl k výběru tohoto tématu, spočívá v jeho vztahu k profesi sociálního pracovníka a k ostatním pomáhajícím profesím. Jako sociální pracovník musím být schopen respektovat odlišné názory, morální a kulturní hodnoty svých klientů, to vše samozřejmě v rámci platné státní legislativy. V oblasti náboženských hodnot se tato schopnost ukazuje jako obzvláště potřebná, protože ty pro náboženského člověka stojí na pomyslném žebříčku hodnot často nejvýše, a jakékoli nemístné zlehčování a vnučování vlastních pohledů na věc z mé strany by mohlo znamenat necitlivé a neuctivé překročení klientových hranic. Mluvíme-li o sektách, vstupuje do hry napětí mezi nimi a majoritní společností většinou právě kvůli těmto náboženským hodnotám. Sociální pracovník by měl být schopen rozpoznat, kdy se ještě jedná o neškodný jev a kdy jde o společenský jev, který již zasahuje do oblasti sociální patologie.

Téma samotné mě zaujalo pro svou rozmanitost. Vzhledem k tomu, že se svou podstatou dotýká náboženství, jedné z antropologických konstant, je zde množství rovin, do kterých se v lidském životě promítá. Dalším bodem, který ve vztahu k tomuto tématu vidím jako klíčový, je lidské bytí ve skupině a jeho vliv na chování a prožívání. Pohled na sekty je možný z mnoha rovin, a tak se mi při psaní této práce nabízela například historická, filosofická, antropologická, psychologická, sociologická, religionistická, teologická i zcela laická hlediska. V průběhu této práce jsem si stále více uvědomoval, že vzhledem k omezenému prostoru nebudu moci zpracovat toto téma v jeho plné šíři a velké množství hledisek budu muset opomenout. Pokud tedy v některých částech této práce oklešťuji sekty na pouhý negativní společenský fenomén a zastávám hledisko majoritní společnosti, nečiním tak z nevědomosti, ale čistě proto, že to s ohledem na charakter této práce bylo nutné.

ÚVOD

Použije-li někdo v dnešní době - ať už ve společnosti nebo ve sdělovacích prostředcích - termín sekta, každý pravděpodobně bude vědět, o čem je řeč. S tímto slovem se dnes běžný člověk setkává natolik často, že jen málokdo nemá v souvislosti s ním konkrétní představu. Možná i vám se při pomýšlení na sekty asociují výrazy jako např. vymývání mozků, psychická manipulace, masové sebevraždy, náboženským fanatismem motivované sebevražedné a teroristické útoky. Tyto asociace s sebou nesou silně negativní konotace, což je opodstatněné, protože mají svůj reálný základ. Teroristický útok z 11. září 2001, sebevražedné útoky v Londýnské hromadné dopravě v létě 2005, smrtící útok sekty Óm šinrikjó na komplex tokijského metra ze 20. března 1995, to jsou jen tři z mnoha desítek otrěsných a všeobecně známých událostí, se kterými bylo slovo sekta zcela správně spojováno. Zde šlo o teroristické útoky proti společnosti, vedle toho se však se slovem sekta setkáváme i v jiných oblastech, jako jsou čistě náboženská hnutí, kultury a dokonce i organizace s komerčním základem bez náboženského pozadí.

Před napsáním této práce jsem se na sekty díval podobně a můj pohled na ně byl jen o málo odlišný obrazu, který podává předchozí odstavec. Když jsem však pronikl do této problematiky hlouběji, zjistil jsem, že se jedná o složitější fenomén mající mnoho forem, z nichž mnohé se nedají hodnotit jednoznačně negativně. Stačí se ohlédnout na historii současných hlavních náboženských proudů. Většina z nich začínala jako sekty, a byla tak v průběhu dějin některými skupinami i označována, např. křesťanství židovskou majoritní společností v 1. století (Nový zákon) či protestantská církev v Latinské Americe v současné době (Sekty a nová náboženská hnutí, 1997).

Cílem této bakalářské práce je poskytnout odpověď na otázky *co je to sekta, kdy se jedná o patologický jev, a jak postupovat v intervenci s klienty, kteří s tímto problémem přijdou za sociálním pracovníkem*. Práce má dvě části: teoretickou a praktickou. V teoretické části vymezují klíčové pojmy, popisují náboženství coby společenský jev a převážně za pomoci hledisek filosofické antropologie, fenomenologie a psychologie se snažím vystihnout jeho podstatnou úlohu v lidském životě a jeho souvislost se sektářským fenoménem. Kapitola věnující se samotnému fenoménu sekt začíná definicemi náboženských společenství z pohledu sociologie náboženství. Poté popisují jejich typické znaky, používané manipulativní techniky, rozebírám rizikové a motivační faktory, které

hrají roli při vstupu do sekty, a dále negativní následky způsobené sektářskou manipulací. Další část věnuji sociálnímu pracovníkovi a jeho úloze v pomoci obětem sekt. Uvádím legislativní rámec, který se vztahuje k této problematice. V praktické části popisuji organizaci Svědků Jehovových, věnuji se její historii a rozebírám některé sporné body jejich učení, pro které jsou širokou i odbornou veřejností bráni jako sekta. Popisuji způsoby, jakými se snaží oslovovat nové stoupence a přispívám svou vlastní zkušeností, kterou jsem s touto organizací pro účely této práce učinil. Pomocí SWOT analýzy znázorňuji, jaký může mít členství v této organizaci dopad na jedince a na jeho sociální okolí. Následuje diskuse, kde předkládám několik sporných otázek a připojuji k nim svůj názor. V závěru shrnuji výsledky této práce.

1 TEORETICKÁ ČÁST

Aby sociální pracovník mohl dobře pracovat s klienty v oblasti sektářství, musí mít některé teoretické znalosti. Je nutné chápat kterých oblastí lidského života se religiozita a život v lidském společenství dotýká. Stejně tak je nutné umět rozpoznat náboženské společenství, ve kterém jsou přítomny sektářské znaky. Dále je nezbytné znát zásady postupu při práci s jednotlivými typy klientů, kteří za sociálním pracovníkem s problémem tohoto typu přicházejí. Nakonec je důležité znát i legislativní rámec, konkrétně ty jeho části, které se této problematice úzce dotýkají. Všemi těmito body a některými dalšími se v teoretické části zabývám.

1.1 Vymezení stěžejních pojmů

Stěžejními pojmy této práce jsou: sekta, psychická manipulace, náboženství, religiozita a kryptonáboženství. Kde je to možné, uvádím definice dle jednotlivých slovníků, které doplňuji definicemi uvedenými v publikacích některých odborníků. Závěrem uvádím, ke které z definic se přikláním v této práci.

1.1.1 Sekta

Slovo sekta je dnes součástí přirozeného jazyka běžného člověka. Jak je to ale s chápáním jeho přesného významu? Pokud si někdo chce rozšířit znalosti a zjistit, co přesně se pod tímto slovem skrývá, asi mu nebudou stačit stručné výklady dle slovníků cizích slov, které většinou nejsou tvořeny odborníky na tento fenomén. Pro ilustraci uvádím definice dle Slovníku cizích slov (Encyklopedický dům, 1996, s. 303):

*„sekta – uzavřená politická nebo náboženská skupina
sektářství – vytváření sekt, činnost v sektách“*

Laická veřejnost se s tímto slovem setkává převážně ve sdělovacích prostředcích. Články zde podléhají požadavkům, které často vylučují hloubkový průzkum, a důkladná analýza je obětována ve prospěch reportáží, které lidi přitahují a dobře se prodávají. V popředí populárního popisu sekty pak stojí vše, co v sobě nese rysy nekonvenčnosti,

zvláštnosti, nebezpečí a tajemna. Je tedy zřejmé, že slovo sekta zde má jiný význam, než bývá charakteristický pro vědeckou obec, sledující problematiku sekt v širších souvislostech. Také z kulturního hlediska existují odlišnosti v jeho užívání, kdy v některých částech světa je za sektu označována jakákoli nekatolická skupina, jindy se vztahuje na agresivní skupinu a třeba v Japonsku se nová náboženství šintoistického či buddhistického původu nazývají sektami bez pejorativních konotací.

I definice v odborných slovnících se liší v závislosti na tom, jaké znaky sledují z perspektivy svého vědeckého zaměření. Např. sociologický přístup sleduje autoritářské, manipulativní, totalistické a komunitní aspekty sekt a jejich zaměření vůči majoritní společnosti. Zahrnuje srovnávací a historický rozměr, snahou je objektivita v určení vzoru psychosociálního chování charakterizujícího co nejširší spektrum diskutovaných skupin. Oproti tomu teologický přístup je zaměřen na rozlišování pravdy a omylu či lži, v závislosti na standardní křesťanské věrouce. Pokud vykazuje jakékoli hnutí odlišnost v praktikách a učení odporující učení a praktikám zjeveným v Písmu, tak jak jej vykládá tradiční křesťanství, je z teologického hlediska definováno jako sekta (ENROTH, 1994).

Psychologický slovník (HARTL, 1996, s.187):

„sekta, spol. skupina spojená náboženskou či filosofickou vírou v určitou ideu, často radikálního charakteru, odlišného od učení či náboženství oficiálního; členové vedou obvykle pospolitý život, jsou spojeni vědomím určité výlučnosti.“

O 4 roky později HARTL a HARTLOVÁ (2000, s. 527) uvádějí u slova sekta :

„pojem není právně vymezen 1 původně název pro každé náboženství 2 později náboženská skupina vydělená z hlavního církevního proudu ... 3 od poloviny 20.stol.skupina vydělená z určitého celku, často ztotožňována s kultem ...“

Psychologický slovník (GEIST, 2000, s. 265):

„skupina autokratická (autoritativní, autoritářská) – termín, který přešel do obecného užívání z pracovního označení jednoho z modelových typů skupiny v pokusech K. Lewina (1938, 1939, 1953), R. Lippitta a R. K. Whitea (1943, 1947), E. W. Bowarda jr. (1951) a A. Bavelase (1948, 1950) o způsobu vedení, komunikaci, sociálním klimatu a struktuře skupiny do širokého používání. Označoval typ skupiny, jejíž struktura a vztahy jednotlivých členů jsou značně závislé na vedoucí osobnosti skupiny (vůdci), která vede členy autokraticky imperativně. Atmosféra skupiny je napjatá a podrážděná a vybijí se agresivitou členů. Výkon této skupiny je velmi dobrý, avšak členové jsou méně samostatní a spolehliví. Komunikace se v této skupině děje převážně pouze mezi vůdcem a členy, stejně tak sociální vztahy se omezují na vůdce a jednotlivé členy; vůdce stojí

jakoby mimo skupinu. Grafickou podobou struktury je zpravidla radiál, resp. strom. Výsledky výzkumu byly přeneseny do oblasti teorie a metod řízení.“

Slovník náboženských a teologických výrazů a pojmů (SALAJKA, 2000, s. 76 - 77):

„sekta - z lat. secó = oddělovat; nebo spíše od sequor = následovat důsledněji.

– oddělená skupina zdůrazňující pouze část nauky, a to namnoze s falešným přístupem či výkladem; společenství radikální, odchýlivší se od obecné církve a zdůrazňující nejvýše jen nějakou dílčí pravdu.“

Sociologický slovník (JANDOUREK, 2001, s. 212):

„sekta – sect – Typ náboženské organizace chápající samu sebe jako společenství vyvolených, kteří uskutečňují pravou víru a praxi, a rezignují proto na univerzalitu. Členové sekty se často shromažďují kolem charismatické osobnosti, mají negativní postoj ke světu, společnosti a státu. Členem sekty se člověk stává konverzí, a nikoli socializací od dětství (ačkoliv u dětí narozených členům sekty již socializace v sektě probíhá), vládne v ní silná sociální kontrola. Pojem sekta je nedostatečný, protože některé vlastnosti spojované někdy se sektami se vyskytují i u tradičních církví (např. náboženský fundamentalismus, uzavřenost, pocit výlučnosti, existence pouze malého společenství, efemérnost skupiny ve společnosti). Proto někteří sociologové zavádějí pojem denominace jakožto označení mezi církví a sektou.“

Někteří autoři na problematiku sekt (PROFANT a ŠTAMPACH, 2000) doporučují termín sekta z několika důvodů vůbec nepoužívat a nahrazují ho různými pojmy podle toho, o jakém typu náboženského společenství hovoří. Přestože s nimi souhlasím a jejich terminologii v části věnované členění sekt uvádím, nemohu se s ohledem na rozšířenost tohoto termínu a na charakter této práce termínu sekta vyhnout. Z kontextu bude zřejmé, jaký typ skupin mám na mysli.

1.1.2 Psychická manipulace

Psychologický slovník (HARTL, 1996, s. 100 - 101) nabízí tuto stručnou definici:

„manipulace – termín užívaný v behaviorismu pro ovlivňování chování systémem posilování a vyhasínání reakcí za urč. cílem, např. reedukace vězňů, šířeji též manipulace prostředím – v léčebnách, sanatoriích.“

Konkrétněji ve vztahu k sektám tento termín definuje VÁGNEROVÁ (2002, s. 386):

„Psychická manipulace, jíž jsou vystaveni členové náboženských sekt, může být zaměřena na různé složky osobnosti. Podstatné je, že pokud dochází k ovlivnění jedné z nich, vede potřeba integrity osobnosti postupně ke změnám i v oblastech, které nebyly manipulovány nebo nebyly ovlivněny v takové míře. Potřeba

osobnostní integrity může být impulzem, jenž přispívá k její proměně... Řešení může spočívat pouze v potlačení jedné složky psychiky, v jejím zkreslení a přizpůsobení druhé, která se stane dominantní.“

1.1.3 Náboženství a religiozita

Vymezení pojmu náboženství je nelehký úkol, se kterým se religionistika potýká již od doby svého vzniku. Vzhledem k množství různých forem náboženství a k vývoji v poznávání tohoto fenoménu existuje množství velmi odlišných definic. Situaci vystihuje citát jednoho z našich nejpřednějších současných religionistů:

„Náboženství nemůžeme přibližovat pomocí jednoznačné „definice“; víme již, že religionistika ničím takovým nedisponuje a v pokusech o definice odhaluje jednostranné fixace na historické, konfesní, kulturní, obecně řečeno subjektivní předpoklady, díky kterým vzniká vždy pouze určitá idea náboženství“ (HORYNA, 1994, s. 97).

Určité definice náboženství přesto existují, Jde však o definice v duchu následujícího citátu:

*„...musíme být připraveni na to, že s postupujícím empirickým poznáním se naše definice jakéhokoli jevu bude měnit. Tím bychom se však neměli nechat připravit o svobodu k tvorbě definic, jakkoli spekulativních, bez nichž empirický výzkum nutně tápe. Navíc není psychologicky dost dobře možné, aby se badatel odmítající či odkládající explicitní definici do budoucna nedal vést definicí implikovanou v jeho **předporozumění**“ (ŘÍČAN, 2002, s. 40).*

Uvedu tedy funkční definice dvou zahraničních autorů (podle vlastního překladu autora této práce) a dále substantivní definici našeho odborníka na tutéž problematiku:

„...náboženství obsahuje víru v nadpřirozené bytosti a nadpřirozené síly, symbolické vyjádření pocitů a rituály prováděné jak individuálně, tak ve skupinách za účelem kladného ovlivnění nadpřirozených sil“ (CRAPO, 1996, s. 322).

„...náboženství je: (1) symbolický systém praktikovaný za účelem (2) vzbuzení silných, všudypřítomných a dlouhotrvajících činností a motivací v lidech (3) pomocí formulování koncepcí obecné existence a (4) odění těchto koncepcí aurou skutečnosti, že (5) se tyto činnosti a motivace zdají být jedinečně realistické“ (HICKS, 1999, s. 13).

ŠTAMPACH (1998, s. 30): *„Náboženství je vztah člověka k numinózní transcendenci.“*

Někteří autoři otevřeně přiznávají, že vzhledem k obtížnosti definice náboženství raději místo náboženství definují religiozitu. Stríženec ji definuje jako „*osobný a kladný vztah člověka k náboženstvu (Bohu), zahrňující komplex javov, najmä rozne formy myslenia (dimenzi poznatkov – náboženské presvedčenie), prežívania (náboženské city) a konania (kult, aktivita zameraná na náboženské spoločenstvá). Zahrňuje postoj k náboženským obsahom, ktorý sa prejavuje v individuálnom hodnotovom systéme. Rozne stránky religiozity sú v mnohostrannom vzájomnom vzťahu s inými charakteristikami osobnosti.*“ (cit. dle VÝROSTA a SLAMĚNÍKA, 1998, s. 165).

1.1.4 Kryptonáboženství

ŘÍČAN (2002, s. 41) tento pojem definuje jako „náboženství, které se samo jako takové nedeklaruje nebo svůj religiózní charakter dokonce přímo popírá“. ŠTAMPACH (1998) o něm mluví jako kvazireligiálním útvaru, který se za náboženství nepokládá, má však náboženské prvky. Může se tedy jednat o astrologii, jógu, alternativní medicínu, různá ekologická hnutí, fanatický politický extremismus, moderní vědu a různá totalitní ideologicko-politická hnutí. Náboženské prvky může mít třeba i sport a konzum. ELIADE (1994, s. 18-19) k tomuto podotýká, že i přes vysoký stupeň desakralizace světa se profánnímu člověku nepovedlo náboženské chování zcela odstranit, a tak pro něj „i nadále existují privilegovaná místa, která jsou kvalitativně odlišná ode všech ostatních: rodný kraj, místo, kde jsme prožili svou první lásku...jsou to „posvátná místa“ jeho soukromého univerza, jako by se této nenáboženské bytosti dostalo zjevení nějaké jiné skutečnosti, než je ta, kterou sdílí ve své každodenní existenci.“

1.2 Fenomén náboženství a jeho úloha v lidské kultuře

ŠTAMPACH (1992, s. 10): „*Náboženství je reálný, životní, osobní vztah člověka k transcendentní skutečnosti.*“

Jedním ze základních atributů každé známé společnosti je náboženství. Neexistovala společnost, ve které by si lidé nepoložili otázku po svém původu a po původu světa či

vesmíru. Stejně tak neexistovalo lidské společenství, které by se obešlo bez dostatečné orientace v krajině jím obývané, zahrnujíc orientaci prostorovou i časovou. S životy jednotlivců bylo vždy neoddělitelně spjato množství důležitých životních událostí, kterým bylo nutno rozumět a při kterých bylo důležité vědět, jak se v dané kultuře chovat. Ve snaze odpovědět na tyto otázky si člověk odpradáva vytvářel množství mytologických a náboženských systémů. Tyto systémy pak ovlivňovaly životy jednotlivců i celých společenství a určujícím způsobem se podílely na jejich vývoji. Byly součástí přirozeného jazyka a vycházel z nich přirozený postoj. V tradičním společenství každý „věděl“, proč je tady, kam směřuje a co se děje po smrti. Věděl, kde postavit své obydlí, kdy se vydat na lov, co udělat, aby přišel déšť, kdy přijdou záplavy, kdy zasít obilí. Náboženské obřady jasně stanovovaly, co je třeba udělat, když se někdo narodí, dospěje, ožení, onemocní či zemře a náboženství bylo v každé společnosti ústřední a více či méně ustálenou soustavou významů, pomocí nichž se člověk mohl vztahovat ke světu.

Novověk a s ním spojený vědeckotechnický rozvoj vztah náboženství a moderního člověka značným způsobem změnil. Došlo ke scientizaci, postupné aplikaci metod, hledisek a měřítek novověké vědy na různé vrstvy ontologické reality. Vědecký výklad světa a teoretické postoje z něj vyplývající změnil to, jak světu člověk rozumí, a spolu s tím ovlivnily i jeho postoj k náboženství. Hovoříme o tzv. sekularizaci, která se projevuje nejen v původním významu slova zabavením církevního majetku a omezením politické moci církve, ale především se jedná o snižování významnosti náboženských institucí a symbolů v jednotlivých oblastech společnosti.

VÁCLAVÍK (2000, s. 2) k tomu poznamenává:

„Jako doklad tohoto faktu bývají nejčastěji uváděny pokles účasti na náboženském životě (bohoslužby, náboženské svátky, zpovědi atd.), pokles závaznosti ortodoxních myšlenek a praktik, snížení podpory náboženským organizacím (pokles členské základny, stejně jako stále menší ochota finančně se podílet na jejich fungování).“

Vědecký vztažný rámec ke světu však nedokázal religiózní potřebu člověka zcela odstranit. K víře člověka vedou převážně existenciální motivy, jako potřeba smyslu života, potřeba sebetranscendence a potřeba absolutně platných morálních pravidel. Ty nabývají na významu v adolescenci a v obdobích větších vývojových změn, např. krize středního věku a stáří (VÁGNEROVÁ, 2002). Těchto oblastí lidského života se vědecký pokrok těžko dotkne tak, aby spirituální potřeba přestala být jednou z důležitých antropologických potřeb. *„Navzdory pokračující sekularizaci mnohých oblastí života je vyžadována opětovná spiritualizace, jak dokazuje vznik mnohých náboženských a duchovní útěchu poskytujících*

hnutí, která se pokoušejí reagovat na hodnotovou krizi západní společnosti. Tento fenomén (homo religiosus) vede k částečně pozitivním a konstruktivním výsledkům, jakými jsou hledání nového smyslu života, ekologické citění, přání vybočit z chladné, racionální religiozity. Na druhé straně s sebou toto duchovní probuzení nese některé velmi dvojnáčné prvky, neslučitelné s křesťanskou vírou“ (Sekty a nová náboženská hnutí, 1997, s. 12). Člověk, který chce prožívat a vyjadřovat svůj vztah k Bohu, si dnes může vybrat nejen z široké nabídky tradičních křesťanských církví, ale i z množství nových či alternativních náboženských hnutí, která jsou širokou veřejností často označována jako sekty. Většina z nich si toto označení vysloužila tím, že se odlišují od tradičních církví natolik, že mezi nimi a majoritní společností vzniká určité negativně vnímané napětí. Abychom pochopili, co některé lidi vede ke vstupu do těchto sekt, je potřeba se seznámit alespoň s některými specifickými rozměry náboženské zkušenosti.

1.2.1 Člověk náboženský a posvátný kosmos

Pro náboženského člověka je charakteristické odlišné vnímání bezprostřední skutečnosti. To, co pro profánního člověka znamená například obyčejný kámen, rostlina, zvíře, místo nebo některá událost, může pro věřícího vedle profánních významů mít i obsah posvátný. Oproti profánní, neskutečné existenci tu stojí existence posvátná, absolutně skutečná, nesoucí v sobě silné existenciální rozměry. Projevy takového posvátna ontologicky zakládají svět, ukončují chaos, dávají lidské existenci absolutní prvky. Součástí těchto projevů jsou i různé evokace, kosmogonické rituály apod., sloužící ke znovu posvěcení stvoření, zpřítomnění mýtického pračasu stvoření a k lidské participaci na něm. Proti tomu, čím je „naš svět“ tu pak stojí svět chaosu, temna, coby symbol zrušení řádu a následného rozkladu. Pro náboženského člověka tak nabývá ústředního významu příroda a některé její prvky a jejich symbolika, stejně tak jsou pro něj důležitá různá posvátná období. Všechny důležité životní události jsou pak vykládány z tohoto vztažného rámce, který je posvěcuje, díky němuž jsou brány jako skutečné a skrze něž mají smysl a hodnotu. Náboženský člověk tak není nikdy sám, vždy se cítí v kontextu ke stvoření včetně vlastního společenství. Oproti tomu je pro profánního člověka svět desakralizovaný, kosmos je pro něj mrtvý, netlumočí mu žádné poselství. Čistě nenáboženský člověk je však řídkou výjimkou, protože i ten většinou svoji náboženskost nějakým způsobem prožívá, ať

už v četbě, divadle, politických či humanistických ideologiích, vztahem k rodnému místu apod. Svou podstatou se však jedná o prožívání neuvědomělé, které nedává člověku možnost prožívat svět v celku a svým významem se těžko může pozvednout na ontologickou úroveň mýtů (ELIADE, 1994).

1.2.2 Náboženství ze sociálně psychologické perspektivy

Vzhledem k tomu, že náboženství je sociálním fenoménem, dochází díky němu u člověka k uspokojování sociálně psychologických potřeb. Jedinec si v náboženském společenství saturuje množství potřeb, jako jsou potřeba být pospolu, potřeba osobního uplatnění či vyniknutí, potřeba druhé ovládat nebo jim pomáhat, potřeba bezpečí, akceptace aj. K tomu může docházet v rodině, učednickém prostředí, církvi, řeholnickém řádu, ale třeba i v sektě. Adept prochází postupnou socializací, obvykle zakončenou příslušným iniciačním rituálem. Náboženská doktrína se svou symbolikou a rituály zde má integrační funkci, má vliv na vytváření společné referenční soustavy, svými dogmaty formuje názory, stanovuje vhodné způsoby chování a je pozadím, na kterém se uskutečňují společné zážitky příslušníků společenství. Systém věrouky uspokojuje potřebu smyslu a umožňuje sebepotvrzení soustavě formálních i neformálních rolí, které jedinec ve společenství přijal a díky nimž zakouší integritu a identitu (HOLM, 1998). Rušivé vlivy jsou odstraňovány různými mechanismy, např. vyznáním hříchů, rozhřešením, obětováním, navenek zacílenými aktivitami (misijní horlivost, svatá válka) apod., což má za následek posílení či ozdravení soudržnosti společenství. Součástí náboženského společenství jsou i různé definované cíle, jsou ustanoveny normy a pravidla, je zde přítomen skupinový tlak ke konformitě, který má vliv na potřebu být akceptován a na podporu správných cílů, zastávání názorů a podřízení skupinovým normám. Skrze vůdčí osobnost je zde uplatňována autorita se systémem odměn (např. žehnání), případně sankcí (ukládání pokání). Upevňováním pocitu příslušnosti ke skupině dochází k prohlubování osobního kontaktu se členy a uvolňování kontaktu s lidmi vně společenství (ŘÍČAN, 2002). Zvláště silný psychologický účinek mají davová shromáždění, která posilují víru, citový postoj i vytrvalost požadovaného jednání. Uplatňují se zde obecné vlastnosti, které jsou davu vlastní, jako je snazší přístupnost sugescím, lehkověrnost, oslabení racionálního uvažování,

přehánění citů, tendence davu k přijímání či odmítání idejí jakožto celku apod. (LE BON, 1994).

1.2.3 Psychopatologie, psychoterapie a náboženství

Z výše uvedeného je zřejmé, že náboženství svým vlivem na chování a prožívání znatelně ovlivňuje osobnost člověka. Nejvýrazněji se to projevuje tam, kde na jedince od narození působí náboženská výchova. HOLM (1998) uvádí Sundénovo rozlišení tří typů zprostředkovatelů tradice. První a dnes v západní společnosti nejčastější nazývá nejistými zprostředkovateli. Jejich nediferencovaný vztah k církvi a náboženství vede u dítěte k váhavému a skeptickému postoji vůči náboženství. Ideálními zprostředkovateli jsou zprostředkovatelé jistí, kteří k náboženství vedou důsledně a vlastním příkladem, své názory nevnučují a dítě má dobré předpoklady k osvojování modelů a rolí. Třetím typem jsou příliš jistí zprostředkovatelé tradice, kteří svým autoritativním a mentorským stylem výchovy neumožňují dítěti odpoutání, vytvoření vlastní identity, zaujetí samostatného postoje k životním a duchovním otázkám, čímž mu překážejí v samostatném vyžívání. Rodičovská vůle je podávána tak, že splývá s Boží vůlí, je vštěpován negativní postoj k sexualitě, strach z Božího soudu, rodinné problémy jsou tabuizovány a děti jsou nuceny k životnímu stylu odlišnému od většinového. To často vede k vyžívání tzv. „božích vnoučat“ a jednomu ze tří postojů k náboženství. První je nenávistný ateismus, druhý vede k úzkostné a provinilé zbožnosti spojené s pocity méněcennosti a masochistickými rysy, třetí pak k identifikaci s agresorem, což vede ke kritice náboženství, případně až ke kněžství či kazatelství, avšak bez výrazných úspěchů. Oproti tomu vhodná náboženská výchova člověka vede k víře v moudrou milující bytost, dává mu možnost styku s přáteli v náboženském společenství, nabízí hodnotné myšlenky, kvalitní duchovní praxi, smysl života a vhodné způsoby řešení problémů, může vézt ke stimulaci mravních postojů a jednání, sebepoznání, vnitřnímu pokoji, harmonii a celkově kvalitnějšímu životu.

Zjednodušující závěry o vlivu náboženství na duševní zdraví, ať už kladném či záporném, je třeba odmítnout a je nutné přistupovat diferencovaně. Je sice pravda, že některé výzkumy ukazují u nábožensky založených osob na nižší úzkostnost, depresivitu, nižší užívání alkoholu a drog, nižší sebevražednost, vyšší pocit štěstí a životního smyslu apod., jiné však žádnou (tím pádem ani kladnou) souvislost mezi náboženstvím a duševním

zdravím nepotvrzují (HOLM, 1998). Co se duševních chorob v souvislosti s náboženstvím týče, je třeba vědět, že některé mají tendenci se náboženským prožíváním a jednáním pouze projevat. Psychotické poruchy se mohou projevat náboženskými bludy, histrionské poruchy osobnosti mají prostor pro fingované projevy posedlosti, u manických poruch vznikají mesiášské pocity apod. Jiné duševní choroby jsou přímo produktem náboženského života a náboženské výchovy. Tak například kruté tělesné tresty podle biblické zásady „Kdo šetří hůl, nenávidí svého syna“ (Příslaví 13,24) mohou vést k poruchám osobnosti, příliš přísná výchova k nezdravým pocitům méněcennosti, zatracení, omezení iniciativy a k depresi (ŘÍČAN, 2002). Zvláštností jsou tzv. ekleziogenní poruchy, u kterých hraje náboženský faktor hlavní roli, například spojení „Ducha, který vane“ se skutečným vzduchem může vést k aerofobii (HOLM, 1998).

Diagnostice a léčení duševních nemocí se dříve věnovali náboženští představitelé, tzn. kněží, šamani apod. I dnes má náboženství své metody zacházení s duševně nemocnými lidmi. V křesťanství se setkáváme s pastorační, do které spadá např. modlitba, četba bible a rozhřešení. Zároveň někteří kněží částečně využívají základních psychologických a psychiatrických poznatků, a tak obohacují psychoterapeutický potenciál, který je v náboženství obsažen. Poskytnutí pevného smysluplného řádu odstraňuje zmatek a pomáhá alkoholikům a lidem v jiných životních krizích, nové hodnoty a přátelé nabízejí emoční podporu, intenzivní prožitky, jako např. exorcismus, mohou otrást rigidními psychopatologickými strukturami, skupinová zpověď přivádí do vědomí vytěsněné obsahy. Dále je zde množství rituálů, které pomáhají začlenit silné negativní pocity do smysluplného příběhu, např. odpuštění zemřelým, vyrovnání se nevratnou ztrátou či vážnou nemocí. Je zde možno pracovat i s přenosem vůči vedoucímu společenství, podobně jako v psychoanalýze, stejně tak náboženství může přispívat k posílení osobní identity a vztahování se ke světu (ŘÍČAN, 2002).

1.2.4 Vývoj religiozity, zralá religiozita

S tím, jak se v průběhu života člověk vyvíjí po stránce biologické, kognitivní, emocionální a morální, vyvíjí se i jeho religiozita. Pro pochopení fenoménu sektářství je nutné porozumět tomuto vývoji a umět se v něm orientovat. VOJTÍŠEK (2005) uvádí sedmistupňové členění vývoje religiozity dle Fowlera. Nultým stupněm je nediferencovaná

víra odpovídající raným stádiím a vymykající se možnostem empirického výzkumu. S rozvojem myšlení, jazyka a používáním symbolů přichází první stupeň intuitivně projektivní víry. Odpovídá věku 3 – 7 let, dítě je ovlivněno příklady, postoji, činy a příběhy dospělých. Rozvoj konkrétních myšlenkových operací v období školní docházky vede k nástupu druhého stupně mýticko-literární víry, typického přeložením své zkušenosti do příběhu. Vyvíjí se smysl pro spravedlnost. Ve třetím, synteticky konvenčním stupni víry se rozvíjí schopnost vidět sebe očima druhého. Člověk je schopen vytvářet hypotetické obrazy toho, jak jej vidí ostatní. Tento stupeň nastupuje v období dospívání, pro které je typické hledání identity, opory skupiny, ochota ke konformitě a snaha o osamostatnění. Rozvoj kritického myšlení je charakteristický černobílým viděním světa. Víra nabízí rámeček pro uspořádání nově objevených hodnot, vztahů, rolí a poskytuje tak základnu pro identitu a postoj k životu. Pochopení vlastní identity a samostatné uvažování ještě není dostatečně silné k udržení nezávislé perspektivy. Typická je pro období závislost na vnější autoritě a snaha naplnit očekávání druhých. Mnoho lidí zůstává v tomto stádiu po celý život. Čtvrtý stupeň individuálně reflexivní víry vyžaduje kritickou reflexi dosavadní víry, připuštění konfliktu mezi vnější autoritou a nově vznikající zvnitřněnou autoritou. Rozvíjí se schopnost sebereflexe v síti svých konvenčních vztahů z perspektivy třetího pozorovatele, jedinec se již neidentifikuje prostřednictvím svých rolí ani vztahů a komunita postupně ztrácí své ústřední postavení v jeho životě. Stupeň odpovídá věku střední dospělosti, ale často se objeví až v pozdějším věku. Protože tento stupeň již vykazuje jistou náročnost, někteří lidé jej neprožijí vůbec. Pátý stupeň spojující víry se projevuje schopností různých úhlů pohledu na svět současně a dialogem mezi těmito stanovisky. Člověk je schopen smířovat zdánlivé protiklady, uznává vícerozměrnost pravdy a svou otevřeností k cizím pravdám o jiných náboženstvích a tradicích umožňuje vytvářet prostředí, v němž i ostatní mohou samostatně formovat svou identitu. Šestý stupeň univerzální víry se vyznačuje zbavováním se sebeobránných mechanismů a ztělesňováním lásky a spravedlnosti, většinou je dosažen spíše lidmi přesahujícími lidskou měřítkou normality a vyskytuje se zřídka.

HOLM (1998, s. 104) zmiňuje Allportův termín zralého náboženského sentimentu, což je *„na zkušenosti založená schopnost reagovat pozitivně a důsledně na pojmově uchopitelné objekty a principy, jimž jedinec přisuzuje nejvyšší hodnotu pro svůj život a jež pokládá za nezměnitelné a centrální pro existenci vůbec.“* Splňuje následující kritéria: diferencované vnímání pozitivních i negativních stránek víry a církve; autonomie religiozity, která se stává motivem sama o sobě; morální důslednost; schopnost tolerance

včetně náboženské; jednotící povaha náboženství v případě protichůdných zkušeností bez znásilňování reality; udržování hledajícího náboženského postoje i přes připouštění pochybností.

VOJTÍŠEK (2005) uvádí kritéria zdravé víry dle pastoračního psychologa Waltera Rebella. Zdravá víra např. přispívá k rozvoji osobnosti, podporuje harmonické vztahy, vyznačuje se otevřeností pro životní zkušenosti, nevzbuzuje strach, uschopňuje k pluralitní toleranci a dává prostor pro humor a slavení. V kontrastu k nim staví „nábožensky vadné postoje“, se kterými se ve zvýšené míře setkáváme v náboženských hnutích se sektářskými prvky, například „zápas o bezhříšnou svatost, nenávisť vůči jinak smýšlejícím, přehnaný strach z Božího soudu, trestu a konce světa, bludné náboženské myšlenky, duchovní nátlak (zákonictví), náboženské výklady budoucnosti (výpočty konce světa), náboženské blouznění, přemrštěný strach z prohřešení, náboženská touha po moci a uplatnění, umrtvování těla přehnanou askezí, útěk před světem, neschopnost lásky, popírání života, okultní praktiky aj.

1.3 Sekta, jedinec a majoritní společnost

Sociální pracovník by měl mít přehled mezi množstvím náboženských společenství, která se u nás vyskytují a měl by vědět, jaký je vztah mezi nimi a majoritní společností. Pro úspěšnou sociální intervenci je nutné, aby uměl rozpoznat sektářské znaky, pokud se v takovýchto společenstvích vyskytují, dále je nezbytné vědět, jaký je jejich vliv na psychosociální, případně i somatický stav jedince a jaká rizika z toho mohou plynout.

1.3.1 Dělení náboženských společenství a sekt

Při dělení nových náboženských společností, je využíváno množství kritérií, podle kterých jsou rozčleňována do různých kategorií. Tak například Remeš (cit. dle VÁGNEROVÉ, 2002) používá kritérium religionistické a dělí tak sekty na sekty s křesťanským zaměřením (Svědkové Jehovovi, Mormoni), sekty vycházející z východních duchovních tradic (Hare Krišna) a sekty s okultním základem (satanismus, Scientologická církev). HASSAN (1994) dělí sekty na náboženské, politické, psychoterapeuticko-

výchovné a komerční. ENROTH (1994) dělí nová náboženská hnutí na mystická východní, scestně křesťanská, duševně duchovní, eklekticko-synkretická a psycho-okultně-astrální. Vedle toho se ještě zmiňuje o Wilsonově dělení podle toho, zda se hnutí staví ke světu záporně, zda jsou k němu lhostejná či zda jej zkrášlují. ABGRALL (1999) dělí sektářské skupiny podle základní identifikační dynamiky, jíž jsou nesený, a to na skupiny nahrazující otce a skupiny nahrazující matku. Obě dynamiky jsou přítomné v každé sektě, ale jedna vždy převládá. První souvisí s guruem jako totálním držitelem otcovské moci, odměňujícím a trestajícím. Vede ke snaze o co nejvyšší identifikaci s guruem. Druhá ztělesňuje sektu coby místo ochrany a regrese, snaží se své stoupence udržovat ve stavu dětské závislosti. Proces odosobnění zde vede k neschopnosti identifikace uvnitř skupiny a ztrátě hranic.

Sociální pracovník se s uvedenými děleními může blíže seznámit v příslušné literatuře. Pro pochopení různorodých vztahů majoritní společnosti k náboženským společenstvím je třeba znát pohled sociologie náboženství (VOJTÍŠEK, 2005). Náboženské společnosti jsou z tohoto pohledu děleny z hlediska začlenění do společnosti a dle vzájemných vztahů do čtyř typů. Uvedené dělení na čtyři ideální typy je samozřejmě relativní, a to jak v místě, tak i v čase, protože každá náboženská společnost prochází vývojem, stejně jako společnost ji obklopující.

Typ „církev“ označuje náboženskou instituci, která společnost tvoří a z hlediska kulturních hodnot s ní splývá. Jde svým způsobem o monopol, který vedle sebe na daném teritoriu snese jiný monopol v případě národnostního či kulturního oddělení druhé společnosti, nesnese však nové náboženské hnutí uprostřed své společnosti.

Typ „denominace“ je charakteristický akceptací společnosti a podporou jejích norem, eventuálně je vůči společnosti v neutrálním postavení. Ta denominaci akceptuje a neexistuje vůči ní společenské napětí, které by vedlo k jejímu označení slovem sekta. Proces přizpůsobování se nazývá denominalizace. Jde tedy o tolerantní, světu přizpůsobené náboženské hnutí, které opustilo znaky sektářství. Sociologicky vzato v sekularizovaném prostředí vlastně církve neexistují, protože díky možnosti rezignace určitého spektra společnosti na náboženský život prošly procesem denominalizace a staly se denominacemi, přestože si udržují některé rysy církví, jak je tomu např. u římskokatolické církve u nás od 19. stol.

Pro typ „nové náboženské hnutí“ platí základní charakteristika, která spočívá v protestu proti společnosti a jejímu náboženskému životu. Ten je vyjádřen zásadně

odlišnou cestou vedoucí ke spasení. Spasením se rozumí pomoc od toho, co je jakkoli definováno jako zlo. Společnost díky této odlišnosti pociťuje vůči novému náboženskému hnutí určité napětí, které vede k označování hnutí pejorativním slovem sekta. Touto první fází vývoje si prošlo každé náboženství, např. i křesťanství. Slovo „nové“ však nemusí vyjadřovat časový aspekt, většinou se stává v určitém významu synonymem pro „nezačleněné“ či neakceptované“, jak je tomu v případě svědků Jehovových s jejich u nás téměř sto let činnou organizací.

Čtvrtým typem je „kult“. Často vzniká jako spontánní až módní aktivita, jako například spiritismus na přelomu 19. a 20. století. Většinou nevytváří stálá společenství, nezastává společenské funkce náboženství a je spíše jen jakousi volnočasovou aktivitou, týkající se např. věštění, meditací, rozšíření vědomí, komunikace s mimozemšťany, získávání kosmické energie, kineziologie apod. Některými inovacemi vzbuzuje ve společnosti ostražitost, ale neprotestuje proti společnosti a nepokouší se ji měnit, takže ani společnost zpravidla nepociťuje nutnost proti kultu zasahovat a jejich vzájemné vztahy je možno spatřovat jako téměř lhostejné.

Dle odborníků na problematiku sekt PROFANTA A ŠTAMPACHA (2000) je v naší západní společnosti za náboženskou sektu považováno seskupení vystižené jednou z následujících čtyř charakteristik:

1. Náboženská společnost, jejíž původní ideou je reformace některé církve, obvykle přejímá většinu původní nauky, ale má i nové ideje. Takto začínala mnohá dnes již etablovaná náboženství, např. i dnešní křesťanství.
2. Nová menší společnost mimo křesťanství nebo výrazně se od tradičního křesťanství odlišující náboženská společnost, např. Adventisté sedmého dne, Svědkové Jehovovi, někdy i různé východní směry jako buddhismus, hinduismus, jóga, islám.
3. Náboženská společnost s převládající tendencí k autoritářství, uzavřenosti, fanatismu, nesnášenlivosti, izolaci apod., např. některá esoterická hnutí, některá z křesťanských hnutí.
4. Náboženská společnost, která svým stoupencům nebo/i majoritní společnosti škodí. Např. Větev Davidovská, Rodina, Hnutí Grálu, Óm šinrikjó.

Podle výše uvedených autorů není vzhledem k nejednoznačnosti pojmu sekta jeho používání nejšťastnější, protože s sebou může nést některé problémy, jako ohrožení dobré pověsti a z toho plynoucí právní komplikace, také narušení rodinných a jiných sociálních vazeb. Před jeho použitím je nejlépe definovat, jaké společenství máme na mysli, nejlépe použitím termínů nové náboženství u křesťanských skupin, alternativní náboženství u

skupin nekřesťanských či od tradičního křesťanství výrazně odlišných, autoritářská, uzavřená nebo nesnášenlivá náboženská skupina u skupin výše uvedených ve třetím bodu v závislosti na tom, na co chceme upozornit, a u poslední skupiny volí termíny destruktivní, škodlivá, nebezpečná nebo zločinná náboženská skupina.

1.3.2 Sektářské znaky

Spolu s popisem znaků společných některým novým náboženským společenstvím označovaným za sekty je třeba zmínit jeden důležitý bod. Hranice mezi sektou a církví nejsou zcela jasně vymezené. Je to tím, že „...jisté prvky, které cítíme jako sektářské, jsou přítomné v každé náboženské společnosti. Záleží pouze na tom, zda tyto škodlivé elementy nepřesáhnou přijatelnou hranici“ (NOVOTNÝ, 1999, s. 2). Další důležitou skutečností je, že osobní a duchovní nevyzrálost jedince může být příčinou jeho sektářského chování, aniž by sektářské znaky byly v nějakém společenství přítomny. Zpravidla se však jedná o dočasný stav a jedinec ve zdravém společenství časem přejde k vyzálejšímu stupňům chování.

Znaky sekt, jak je popisuje ENROTH (1994), mohou být následující:

- autoritářský styl vedení,
- opoziční postoj vůči majoritní společnosti v oblasti vyznání, praxe i hodnot,
- výlučnost daná přesvědčením, že skupina je jediným držitelem absolutní pravdy a branou ke spasení,
- zákonictví, které omezuje prostor pro autonomii členů na minimum stanovením toho, co je správné až do těch nejmenších podrobností – od správných hodnot, myšlenek, vztahů až po úpravu zevnějšku apod.,
- subjektivnost kladoucí důraz na zkušenost, zlehčující hodnotu racionálního myšlení, poznání a vzdělání,
- pocit pronásledování jako potvrzení toho, že okolní svět je zlý a ohrožující spásu,
- důraz na sankce – proti příliš přemýšlivým či málo oddaným členům jsou uplatňovány tresty a vzbouřenci jsou vyloučeni,
- esoteričnost dávající pocit tajemnosti,
- zaměření proti kněžím – opozice vůči církevní hierarchii.

Některé z nich nalezneme u všech sektářských společenství, ale ne všechny sekty vykazují přítomnost všech prvků.

Základní sektářský prvek, totalitní způsob řízení společenství, se pojí s osobností vůdce. Vůdce je v očích svých stoupců, nejvyšší či po Bohu druhou nejvyšší autoritou. Zná odpověď na jakoukoli otázku a ví, co a jak se má nebo nemá dělat. Stoupcům je předkládáno, že není důvod, proč by měl někdo jiný mít nějakou autoritu, když on je ten nejvyšší v celém okolí, a tak je vůdci svěřena do rukou jak znalecká, tak mocenská autorita (VÁGNEROVÁ, 2002). Vyžaduje naprostou věrnost a oddanost, o jeho slovech se nepochybuje a pokud jsou patrné nějaké rozpory, pak to znamená jediné to, že pochybující stoupenec výše postavenému, tzn. moudřejšímu vůdci vlastní vinou nerozumí a musí více věřit. Většinou mívá některé přívlastky jako mistr, duchovní učitel, guru, vůdce, prorok, Boží mluvčí apod., ze kterých má být zřejmé jeho postavení a jeho kompetence. Nezřídka si dává různá duchovní jména, často v cizích jazycích, která mají vzbuzovat dojmy velikosti, moudrosti, dokonalosti, vyvolenosti a tajemna. Jeho jiný ontologický status bývá zdůrazňován působivým životopisem, který dokazuje duchovní či biologický rodokmen, vysokou kulturní i vědeckou úroveň, vše za pomoci mlhavých a těžko prokazatelných faktů.

Guruova rétorika je založena na paralogických úvahách, často vědecky či pseudovědecky zdůvodněných. Pomocí obratně zvolených frází se podobně jako Hitler (RUSHKOFF, 2002) snaží sjednotit skupinu, vyvolat emoce a poté promluvit jako Bůh či jeho posel. Celá rétorika je konstruována tak, aby skrze emoce přinutila stoupence věřit iracionálními dedukcím a vedla k emocionálnímu, náboženskému, eventuelně i politickému efektu.

Výše uvedené mívá za následek, že jednotlivci se s vůdcem identifikují, postupně dochází k absenci svobodného myšlení i rozhodování, černobílému vidění světa v dimenzích toho, co je pravda (to, co řekl mistr) a co pravda není (vše ostatní). Pravdy jsou jednoznačné a jednoduché, dochází k myšlenkovým stereotypům, kdy jedinec přestává být autentický a na některá témata hovoru reaguje přesně podle ustálených vzorů. Rozum bývá podceňován, důraz bývá kladen na subjektivitu, emoce či extatické stavy.

Osobnosti zakladatelů i jejich nástupců se pohybují v širokém spektru od skutečně ušlechtilé smýšlejících lidí přes podvodníky a šarlatány až po skutečně duševně choré osoby. U těch je možné se setkat s paranoidními stavy, delirickými strukturami, mystickými zkušenostmi v psychiatrickém slova smyslu, předpsychotickými zkušenostmi,

systemizovanými delirii, psychopatií a různými druhy perverzí. Tyto patologie narušují kognitivní funkce a schopnost úsudku, což takto postiženým lidem dává sílu k neochvějnému přesvědčení, že právě oni jsou vyvolenými proroky, na které svět čeká a že jedině jejich pravda je ta jediná správná (ABGRALL, 1999).

U hnutí založených zdravými upřímně smýšlejícími jedinci se dají předpokládat nejvyšší šance na postupnou denominalizaci hnutí a jeho následné přizpůsobení okolním společenským normám. Ani tady ale nejsou vyloučeny úchytky v ideologii a v chování. Oproti tomu se u podvodníků či duševně nemocných vůdců nedá předpokládat, že by byli nakloněni procesu denominalizace. Se zánikem napětí mezi společenstvím a majoritní společností by zaniklo i množství pro stoupence přitažlivých faktorů jako např. uzavřenost společenství vůči vnějšímu světu, výlučnost, pocit pronásledování, černobílé vidění typu „my-dobří a oni-zlí“. Vše by pak vyústilo ve ztrátu absolutní moci vůdce a spolu s tím i výhod z ní plynoucích.

K dalším specifickým u sektářských skupin patří i způsob jejich organizace, tzn. organizační struktura, skupinová dynamika a převažující styl rétoriky. Po stránce struktury začíná sekta obvykle uspořádáním ve tvaru hvězdy, kdy je guru v kontaktu s každým členem skupiny. Neumožňuje však absolutní kontrolu moci a podrobuje gurua soudu stoupence. Většina rozvinutých sekt proto postupně vytváří strukturu pyramidovou, která s sebou nese hierarchizaci vědění, moci a výsad. S postupem k vrcholu pyramidy výsady rostou a klesá donucování. Pyramidová struktura posiluje pocit sounáležitosti a pomáhá udržovat mystifikaci díky jen pozvolnému postupu od základny k vrcholku a omezenému kontaktu se zasvěcenými. Důležité je, že pyramidová struktura zbavuje pocitu zodpovědnosti a omezuje případné skrupule a pocity viny z jednání, kterého by se za běžných okolností jedinec nedopustil.

V dynamice skupiny je dle ABGRALLA (1999) kladen důraz na tři zásady psychického fungování skupiny. Zásada neodlučitelnosti jedince od skupiny znemožňuje jedinci myslet individualizovaně. Zásada soběstačnosti skupiny rozvíjí psychotickou dynamiku skupiny a podporuje postupnou a definitivní izolaci znemožněním přísunu polemických myšlenek a zpochybňování sektářské logiky. Zásada vymezení zvenku i zevnitř kvalifikuje fakta, myšlenky a činy jako pozitivní, pokud pochází ze skupiny a jako negativní, pochází-li z prostředí mimo skupinu.

Rétorika sekty bývá založena na skotomizaci (koncentraci na malé množství silných myšlenek na úkor vnímání kontextu), která odděluje jedince od jeho okolí a zaslepuje jej

vyžadovanou disciplínou. Další základní rétorická dovednost spočívá ve schopnosti přeformulování cílů a myšlení, pokud se v konfrontaci s realitou ukázaly falešnými. Nevyplní-li se proroctví, nikoho to nezviklá, protože vedení události velmi obratně interpretuje jako prověrku víry stoupců či jako důkaz účinnosti modliteb a rituálů. Magický výklad skutečnosti dává nejrůznější pseudo-logické odpovědi na existenciální otázky, a magické myšlení má silné postavení.

1.3.3 Metody psychické manipulace užívané v sektách

Metody psychické manipulace jsou založeny na konformitě a poslušnosti vůči autoritě. Jsou zaměřeny na změny ve třech oblastech lidské psychiky: myšlení, emoce a chování. Změna v jedné z nich vyvolá změny ve zbývajících dvou, aby byla zachována osobnostní integrita (VÁGNEROVÁ, 2002). HASSAN (1994) popisuje metody pomocí pojmů řízené chování, řízené myšlení, řízené cítění a řízené informace.

Řízené chování zahrnuje kontrolu prostředí – životního prostoru, odívání, jídla, spánku, práce a rituálů. Projevuje se tuhým režimem a maximálním omezením volného času a svobodné činnosti. Řízené myšlení zahrnuje metody zabraňující svobodnému myšlení pomocí důkladné indoktrinace - vštípení nauky a osvojení způsobu vyjadřování. „*Ideologie odpoví na všechny otázky, a vyřeší všechny problémy a situace. Člen kultu nemusí myslet samostatně, ideologie myslí za něj...Nauka je dokonalá, vůdce kultu je dokonalý, a proto příčinou všech potíží a problémů, které se vyskytnou, je jednotlivec sám*“ (HASSAN, 1994, s. 95 - 97). Řízené emoce manipulují s rozsahem citů prostřednictvím viny a strachu. Vyznání hříchů bývá zneužíváno jako donucovací prostředek k poslušnosti, strach posiluje úsilí potřebné k dosažení správných cílů. Některé sekty zakazují projevování negativních emocí, ovládají interpersonální vztahy, určují, kdo si má koho vzít a vyžadují potlačení sexuálního cítění. To vyvolává potlačované frustrace, které lze využít např. ke zvýšení pracovního úsilí. Také bývá pěstován strach z vnějšího světa, což někdy ústí až ve fobie spojené s příslušnými příznaky. Řízené informace znemožňují přístup k novinám, časopisům, televizi či rozhlasu a literatura podléhá cenzuře. Není dovoleno kritizovat vůdce, nauku nebo organizaci a styk s bývalými členy je zakázán. Některé sekty dokonce kontrolují dopisy a telefonické rozhovory. ABGRALL (1999) popisuje některé další techniky, jako je náročná fyzická práce, nedostatek spánku, nedostatek stravy,

používání drog, hypervitaminóza, smyslová izolace a řadu dalších, které vedou ke snížení fyzické a duševní odolnosti a usnadňují vznik závislosti. Dále HASSAN (1994) popisuje aplikaci uvedených metod psychické manipulace pomocí třístupňového modelu. V prvním stupni je člověk maximálně dezorientován, je zpochybněn jeho referenční rámec, který sloužil k porozumění sobě a okolí. Postupně dochází k rozpadu původní identity. Ve druhém stupni dostane stoupenec identitu novou. Osvojí si nové způsoby chování, myšlení a cítění, dochází k indoktrinaci a vzniká pocit sounáležitosti se společenstvím. Tato nová identita je upevňována ve třetím stupni. Jedinec dostává nové jméno, mění svůj vzhled a vše, co by mu mohlo připomínat minulost, osvojuje si odlišný žargon, odevzdává sektě svůj majetek a tím se maximálně připoutává k nové víře. Dostává za úkol verbovat nové členy, protože podle sociálně psychologického výzkumu se nové názory upevňují rychleji, když se o nich snažíme přesvědčit druhé.

1.3.4 Rizikové faktory a motivace související se vstupem do sekt

Není možné podat charakteristiku typické oběti sekty, můžeme však charakterizovat jedince, kteří jsou oproti zbytku populace více riziková. Jde o lidi, kteří právě prožívají nějaké zlomové období nebo procházejí hlubokou duševní krizí. U mladých lidí jde o období hledání identity a odpoutávání se od rodičů, ke kterému se může připojit řada rizikových faktorů, jako je rozchod v partnerském vztahu, rozvod rodičů, smrt někoho blízkého, stěhování, první opuštění domova apod. Dospělí lidé mohou být ke vstupu do sekty náchylní v období krize středního věku nebo syndromu prázdného hnízda, kdy vyvstávají do popředí existenciální otázky. Starší lidé také prochází proměnou, která může vyvolat potřebu znovudefinování hodnot a identity v nové situaci. Celkově vzato jakákoli náročná životní situace může být rizikovým faktorem (PORTERFIELDOVÁ, 1997). Z hlediska osobnostní struktury k sektám mohou tíhnout jedinci s obsedantně kompulzivními rysy, jedinci s osobnostní strukturou schizoidního typu a jedinci s depresivními rysy. Vesměs se jedná o lidi s menšími či většími problémy v interpersonálních vztazích. „*Tito lidé se díky sektě nemusejí zabývat otázkou distance ve vztahu k druhým lidem. Sekta jim ji vymezí sama*“ (POKORNÝ aj., 2002, s. 137).

Z toho vyplývají i potřeby a motivace, se kterými lidé do sekty vstupují. Sekta jim může naplnit potřebu společenské akceptace, transcendence a autority, dát jim některé

jistoty a pevný řád. Dále jim může dát pocit životního smyslu, sounáležitosti a výlučnosti. Náboženský rámec umožňuje snazší vyrovnání se se smrtí a poskytuje náboženskou zkušenost. Sekta také člověka zbavuje pocitu odpovědnosti za vlastní rozhodnutí a umožňuje mu vzdát se vlastní vůle ve prospěch skupiny či vůdce. Dospívajícímu člověku umožňuje snazší odpoutání se od rodičů a nabízí mu hotový systém hodnot. Umožňuje jedinci jednoduchý pohled na svět a na život ve smyslu synteticky konvenční víry a konvenční morálky.

1.3.5 Negativní následky způsobené sektářskou manipulací

Vzhledem k tomu, že sekty nedovolí zkoumání svých členů vědeckými prostředky, jsou badatelé v této oblasti odkázáni převážně na nepřímá pozorování a na aplikaci vědeckých metod u lidí, kteří ze sekty odešli. „*Klíčovou otázkou při hodnocení členstva v sektách je, či členstvo v nich vedie k psychickému poškodeniu. Niektoré sekty prispievajú k psychickému stabilizácii (uľahčujú napr. prekonanie drogovej závislosti). Sú tu však značné interindividuálne rozdiely...*“ (VÝROST a SLAMĚNÍK, 1998, s. 177). Vzhledem ke zmíněným osobnostním rozdílům nemá členství v sektě na každého stejný vliv. V zásadě však existují 3 kategorie rizik. První kategorií je opuštění starých rolí, norem a referenčních skupin, což vede k vydělení jedince ze společnosti (VÝROST a SLAMĚNÍK, 1998). Další kategorie spočívá v riziku zneužití moci, kterou má nad stoupenci vůdce sekty. Psychická závislost, projevující se mj. neschopností samostatného jednání a myšlení, může vést až k odevzdávání veškerého majetku vůdci sekty a ke kolektivním sebevraždám, jako tomu bylo např. v případě Řádu chrámu slunce (ABGRALL, 1999) nebo k teroristickým činům, jako v případě sekty Óm šinrikjó (BRACKETT, 1998). Třetí kategorie zahrnuje riziko vzbuzení psychické nemoci. Ve skupinové formě může jít o kolektivní hysterii, kolektivní trans a kolektivní delirium, na individuální úrovni pak jde o depresivní jevy, atypické úzkostné poruchy, neurotické chování a psychotické poruchy (ABGRALL, 1999).

VÁGNEROVÁ (2002) uvádí, že by neměla zůstat stranou ani komplexní deprivace, kterou mohou trpět děti v sektě vyrůstající. Může se týkat všech tří předešlých kategorií a zahrnuje deprivaci fyzickou (špatná výživa, nedostatek spánku, tělesné přetěžování, týrání a sexuální

zneužívání) i psychickou (neuspokojená potřeba citové jistoty a bezpečí, nedostatek přiměřené stimulace a výchovy).

Vyčlenění ze sekty s sebou přináší specifické potíže. „...bývá doprovázeno ztrátou orientace podobnou té, jakou zažívá člověk propuštěný z vězení“ (MATOUŠEK, 2003, s. 198). Potíže přetrvávají různě dlouhou dobu a zpravidla vyžadují odbornou pomoc. Může jít o pocity odcizení, pasivitu a neschopnost samostatného rozhodování, neschopnost kriticky uvažovat, poruchy emočního prožívání (deprese, ztráta sebecitu, apatie), ztrátu spontaneity, socializační potíže, zdravotní potíže (žaludeční vředy, hypertenze, poruchy imunity, podvýživa, poruchy spánku) a spontánní návraty psychických stavů z období života v sektě (VÁGNEROVÁ, 2002).

1.4 Role sociálního pracovníka v intervenci

Pro úspěšnou intervenci sociální pracovník potřebuje základní znalosti z vývojové psychologie, dále by měl znát legislativní rámec, který se této problematice týká. Měl by předpokládat dynamiku dané náboženské společnosti, tzn. že by měl mít přehled alespoň o nejvýraznějších náboženských skupinách, které se v regionu vyskytují. V neposlední řadě by měl vzít v potaz předpokládanou dynamiku vývoje religiozity svého klienta. Při intervenci může čerpat z postupů pastoračního poradenství. Dále by měl mít kontakt na příslušná pracoviště v regionu, kam odkazuje klienty s podezřením na psychiatrické příznaky. Má-li klient zájem o některý z druhů následné péče (individuální/skupinová psychoterapie), může je odkázat na psychology a psychoterapeuty.

1.4.1 Klienti sociálního pracovníka v oblasti sekt a sektářství

Odbornou pomoc v otázce sekt hledají lidé vedle psychologů a duchovních i mezi sociálními pracovníky. Sociální pracovník v roli poradce se nejčastěji setkává se třemi skupinami klientů. Největší skupinu tvoří lidé, kteří vyžadují pouze informace o některé náboženské společnosti, ať už jen ze zvědavosti nebo kvůli tomu, že občas jsou ve styku s některým z jejích příslušníků (třeba na pracovišti). Sociální pracovník se u nich často

setkává s otázkou, zda je příslušná náboženská společnost sektářská či nikoli a měl by být schopen na takovou otázku kvalitně odpovědět. Druhou skupinou jsou blízcí či příbuzní, kteří mají strach o někoho, kdo je již s nějakou sektou v blízkém kontaktu. Ti přicházejí nejen pro informace, ale i pro radu a pomoc. Třetí skupinu tvoří lidé, kteří nějaké náboženské společenství opustili a potřebují pomoc v oblasti některých psychických či sociálních potíží (VOJTÍŠEK, 2005).

1.4.2 Poradenské postupy u příbuzných a blízkých

Sociální pracovník by se měl pokud možno ještě před prvním osobním kontaktem ujistit, že ke klientovi nepřistupuje s předsudky, které by poradenský proces mohly brzdit, případně zcela znemožnit. Takovým předsudkem může být předpoklad, že sektářství postihuje především špatně fungující rodiny nebo že odchod do sekty má příčinu v hyperprotektivním rodinném či manželském prostředí.

Vlastní poradenský proces má tři fáze. V první fázi sociální pracovník hlavně naslouchá, nechává klienta svěřit se s pocity, které možná jinde neventiloval (stud, vina, nepochopení, hněv aj.) a snaží se uvolnit situaci svým optimismem a dodáváním naděje. Pracuje s klientovými racionalizacemi příčin nemilých událostí a nenechává se vtáhnout do rodinných nebo manželských problémů.

Druhá fáze spočívá v nabídnutí tří alternativ, které klientovi mohou pomoci se s vylíčenou situací vyrovnat. První alternativa, odloučení, přichází nejčastěji v úvahu u nesezdaných párů, kdy jeden z partnerů konvertuje do sektářského prostředí a kdy je třeba zvážit zvláštnosti manželského a rodinného života, včetně otázky výchovy případných společných dětí. Sektářství sice může být pouhou epizodou v životě partnera, zatímco rozchod může být definitivní, na druhou stranu je třeba mít na zřeteli skutečnost, že setrvání ve vztahu může být náročné. Druhou alternativou je akceptace práva blízkého člověka na vlastní volbu a přiznání si vlastních omezených možností na tom něco změnit. Je prospěšné zhodnotit rodinnou situaci, nikoli za účelem obviňování jednotlivých členů, ale čistě pro lepší pochopení každého z nich. Pracovník se dále snaží vést klienta k rezignaci na jakékoli formy agrese, ať už jde o fyzickou, slovní nebo citovou. Poslední alternativa spočívá v přípravě na potenciální návrat člena ze sekty zpět do rodiny. Vychází z předpokladu, že pokud bude mít člověk kam se vrátit, snáze u něj dojde k rozhodnutí

sektu opustit. Na klientovi je snaha takové prostředí vybudovat. Poradce jej vede k udržování kontaktu se svým blízkým, projevování zájmu a respektu k jeho životnímu postoji. Snahou je zprostředkovat člověku v sektě i jiné zážitky a připomenout společné příjemné vzpomínky. O novou společnost svého blízkého je vhodné projevovat zájem a vyslechnout jeho názory. Je užitečné umět ocenit na jednotlivých členech sekty to, co kladně ocenit lze (morální zásady, obětavost apod.) a zároveň nekonfrontačním způsobem vyjádřit pochybnosti nad tím, co kladně ocenit nemůže. Dogmatickým a jiným tématům, která hrozí agresivní konfrontací, je lépe se vyhnout. Druhá a třetí alternativa přichází nejčastěji v úvahu u dospívajících dětí. Poradce pomáhá promyslet všechny alternativy, rozhodnutí a zodpovědnost však spočívá na klientovi. Poradce dbá na to, aby šlo o emocionálně nezátížené, informované a svobodné rozhodnutí.

Ve třetí fázi poradce rozvíjí s klientem variantu, pro kterou se rozhodl. Pokud jde o první variantu, většinou mu doporučí jiného specialistu (rodinného či manželského poradce, psychologa, psychiatra). U dalších dvou alternativ pomáhá klientovi více rozvinout potřebné dovednosti a pochopení jeho vlastní situace. Také mu předává některé faktické znalosti o příslušné náboženské skupině (způsob života, základní prvky víry, pohled na rodinu, stravovací návyky, pravidelné činnosti aj.), avšak spíše postupně se zřetelem na osvojení si správných postojů, kde by přílišná suma informací mohla být na závadu. Navazuje prognózou budoucího vývoje členství jednotlivce v náboženské skupině, ale i vývoje skupiny jako celku. Protože jde o náročnou životní situaci, vede klienta k péči o sebe a k udržování vztahů s těmi, kteří mu mohou poskytnout citovou podporu. Za tím účelem mu může též zprostředkovat kontakt s těmi, kteří již podobnou zkušeností prošli. Samozřejmostí je i upozornění klienta na možnost neúspěchu a ujištění, že dveře pro další návštěvu a hledání jiných možností jsou vždy otevřené (VOJTÍŠEK, 2005).

1.4.3 Poradenské postupy u bývalých členů sekt

Vedení poradenského rozhovoru nemá univerzální vzorec, vždy je třeba se pružně přizpůsobit objednavce klienta a jeho situaci, která je ovlivněna jeho stářím, rodinnou situací, společenským postavením, délkou a intenzitou členství v náboženské skupině, jejím charakterem a okolnostmi odchodu z ní. Rozhovor může mít několik dílčích cílů.

Prvním cílem je pomoci klientovi v reflexi toho, co se stalo. Klient líčí život ve společenství, okolnosti svého odchodu a specifikuje to, co považuje za problém. Důležité je klienta přesvědčit, že poradce náboženskou skupinu zná a že rozumí tomu, co klient prožívá. Zároveň se klienta snaží přivést k přijetí odpovědnosti za to, co se stalo. Přestože mohl být nějakým způsobem manipulován, nikdy neztratil možnost volby. Současně jej vede k uvědomění pozitivních motivů (ušlechtilé ideály, touha po změně sebe a společnosti k lepšímu, touha po duchovním životu apod.).

Druhým cílem rozhovoru je usnadnění klientovy orientace v současnosti. Po opuštění sekty se člověk může nacházet v citovém zmatku. Nastupují pocity ztráty vztahů k lidem, kteří v náboženské skupině zůstali, ztráta smyslu života a pocit prázdnoty. Takto vzniklou existenciální krizi je možné přirovnat ke zkušenosti smrti blízkého člověka. Dále se můžou objevit i pocity hněvu vůči opuštěné organizaci i vůči sobě samému, které mohou vést k pocitu zklamání sebou samým a pocitu životního selhání. Vzácné nejsou ani pocity viny za zradu učiněnou opuštěním skupiny. Dalšími pocity mohou být sžiravé pochybnosti a nejistoty o správnosti odchodu, pasivita, lhostejnost a ztráta pozitivního směřování. Ztráta jasně vymezených hranic může způsobit zmatky v mravních měřítkách směrem k nevázanosti nebo naopak k úzkostlivosti. Důležitý je i syndrom ztráty důvěry v lidi, který se může vyskytnout díky zklamání danou skupinou a může vést ke snížení schopnosti navazování a udržování přátelských i partnerských vztahů a ke snížení možnosti odpovídajícího profesního uplatnění. To může dále posilovat pocity osamocení a vykořenění. „...je třeba počítat s celkovou úzkostí, způsobenou nejistým sociálním postavením, sníženou schopností orientovat se ve světě mimo opuštěnou náboženskou skupinu, nejistou perspektivou a citovým zmatkem“ (Homo religiosus, 2002, s. 70).

Třetí cíl poradenství spočívá v rozvinutí klientovy schopnosti zhodnotit svou zkušenost jak po stránce negativ, tak po stránce pozitiv. Negativní zkušenosti jsou klientovi pravděpodobně snadno dostupné, pozitivní si nemusí zprvu uvědomovat. Není žádoucí ani nutné, aby jejich poměr byl vyrovnaný.

Poslední částí poradenského procesu je zasazení klientovy zkušenosti do perspektivy budoucího života. Poradce se zaměřuje na minulost před konverzí a snaží se ukázat na vnitřní příčinu jeho konverze, kterou zvláště v případech sektářských společností hledá v rodinné a osobní situaci. Nesnaží se klienta vést k návratu do předchozího života, který vedl ke konverzi, ale vede jej k nalezení zralejšího, samostatnějšího a zodpovědnějšího způsobu života. Projeví-li klient zájem, ukazuje mu i možnost volby kvalitní náboženské alternativy, poskytující prostor pro autonomii a svobodné zrání (VOJTÍŠEK, 2005).

Poradce se v průběhu poradenského rozhovoru drží tří zásad. První je zásada dobrovolné a vědomé spolupráce klienta. Důraz je kladen na učení klienta svobodnému a odpovědnému rozhodování. Nezvyšování negativního sentimentu vůči opuštěné společnosti je druhou zásadou. Je nutné odmítnout černobílé vidění klienta jako oběti zlé sekty, jeho směřování by nemělo být zatíženo negativismem či bojem proti předchozí náboženské skupině. Třetí zásadou je snaha o co největší samostatnost klienta, který je veden k obnovování vazeb k rodičům, dětem, známým, zájmům i původnímu náboženství. Hlavním cílem je dovést klienta tak daleko, aby později již nepotřeboval pomoc odborníků (Homo religiosus, 2002).

1.5 Legislativní rámec církví a náboženských hnutí v ČR

Vztah k sektářské problematice mají především následující právní ustanovení: Čl. 15 a 16 Listiny základních práv a svobod, § 198, 209, 231, 236 a 237 Trestního zákona, a Zákon o církvích a náboženských společnostech ze dne 27. listopadu 2001. Sociální pracovník by měl znát jejich obsah. Užitečné je znát i přílohu k zákonu č. 3/2002 Sb., kterou tvoří seznam registrovaných církví a náboženských společností v České republice.

Listina základních práv a svobod

Čl. 15

(1) Svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání je zaručena. Každý má právo změnit své náboženství nebo víru anebo být bez náboženského vyznání.

Čl. 16

(1) Každý má právo svobodně projevovat své náboženství nebo víru buď sám nebo společně s jinými, soukromě nebo veřejně, bohoslužbou, vyučováním, náboženskými úkony nebo zachováváním obřadu.

(2) Církev a náboženské společnosti spravují své záležitosti, zejména ustavují své orgány, ustanovují své duchovní a zřizují řeholní a jiné církevní instituce nezávisle na státních orgánech.

(3) Zákon stanoví podmínky vyučování náboženství na státních školách.

(4) Výkon těchto práv může být omezen zákonem, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu veřejné bezpečnosti a pořádku, zdraví a mravnosti nebo práv a svobod druhých.

Trestní zákon

§ 198 Hanobení národa, etnické skupiny, rasy a přesvědčení

(1) Kdo veřejně hanobí

a) některý národ, jeho jazyk, některou etnickou skupinu nebo rasu, nebo

b) skupinu obyvatelů republiky pro jejich politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že jsou bez vyznání, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta.

§ 209 Poškození cizích práv

(1) Kdo jinému způsobí vážnou újmu na právech tím, že

a) uvede někoho v omyl, nebo

b) využije něčího omylu,

bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta nebo peněžitým trestem.

§ 231 Omezování osobní svobody

(1) Kdo jinému bez oprávnění brání užívat osobní svobody, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta.

(2) Odnětím svobody až na tři léta bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 v úmyslu usnadnit jiný trestný čin.

(3) Odnětím svobody na dvě léta až osm let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 jako člen organizované skupiny.

(4) Odnětím svobody na tři léta až deset let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 těžkou újmu na zdraví, smrt nebo jiný zvlášť závažný následek.

§ 236 Omezování svobody vyznání

Kdo násilím, pohrůzkou násilí nebo pohrůzkou jiné těžké újmy

a) nutí jiného k účasti na náboženském úkonu,

b) zdržuje jiného bez oprávnění od takové účasti, nebo

c) jinému v užívání svobody vyznání jinak brání,

bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok.

§ 237 Útisk

Kdo jiného nutí, zneužívá jeho tísně nebo závislosti, aby něco konal, opominul nebo trpěl, bude potrestán odnětím svobody až na šest měsíců.

Zákon o církvích a náboženských společnostech ze dne 27. listopadu 2001

§ 5 Podmínky vzniku a působení církví a náboženských společností

Vznikat a vyvíjet činnost nemůže církev a náboženská společnost, jejíž činnost je v rozporu s právními předpisy a jejíž učení nebo činnost ohrožuje práva, svobody a rovnoprávnost občanů a jejich sdružení včetně jiných církví a náboženských společností, ohrožuje demokratické základy státu, jeho suverenitu, nezávislost a územní celistvost, a

a) je v rozporu s ochranou veřejné mravnosti, veřejného pořádku, veřejného zdraví, principy lidskosti a snášenlivosti a bezpečnosti občanů,

b) popírá nebo omezuje osobní, politická nebo jiná práva fyzických osob pro jejich národnost, pohlaví, rasu, původ, politické nebo jiné smýšlení, náboženské vyznání nebo sociální postavení, rozněcuje nenávisť a nesnášenlivost z těchto důvodů, podporuje násilí nebo porušování právních předpisů,

c) omezuje osobní svobodu osob zejména tím, že využívá psychický a fyzický nátlak k vytvoření závislosti, která vede k fyzickému, psychickému a ekonomickému poškození těchto osob a jejich rodinných příslušníků, k poškození jejich sociálních vazeb včetně omezování psychického vývoje nezletilých a omezování jejich práva na vzdělání,

d) zabraňuje nezletilým přijmout zdravotní péči odpovídající zdravotním potřebám, nebo

e) je utajována vcelku nebo v některých částech, stejně jako organizační struktura církve a náboženské společnosti a vazby na zahraniční složky, je-li částí církve nebo náboženské společnosti působící mimo území České republiky.

Příloha k zákonu č. 3/2002 Sb.

Seznam registrovaných církví a náboženských společností v České republice

1. Apoštolská církev

2. Bratrská jednota baptistů

3. Církve adventistů sedmého dne

4. Církve bratrská

5. Církve československá husitská

6. Církev Ježíše Krista Svatých posledních dnů
7. Církev řeckokatolická
8. Církev římskokatolická
9. Českobratrská církev evangelická
10. Evangelická církev augsburského vyznání v České republice
11. Evangelická církev metodistická
12. Federace židovských obcí v České republice
13. Jednota bratrská
14. Křesťanské sbory
15. Luterská evangelická církev a. v. v České republice
16. Náboženská společnost českých unitářů
17. Náboženská společnost Svědkové Jehovovi
18. Novoapoštolská církev v České republice
19. Pravoslavná církev v českých zemích
20. Slezská církev evangelická augsburského vyznání
21. Starokatolická církev v České republice

2 PRAKTICKÁ ČÁST

V praktické části hodlám aplikovat informace z teoretické části na jednu z neznámějších a nejrozšířenějších náboženských společností, které jsou u nás považovány za sektu. Jde o Náboženskou společnost Svědkové Jehovovi. Nejprve uvedu nejzákladnější údaje týkající se historie a uspořádání této mezinárodní organizace, poté věnuji prostor metodám, kterými tato společnost získává nové členy a uvedu svou osobní zkušenost, kterou jsem pro účely této práce se Svědky Jehovovými učinil. Poté se budu problematikým sektářským znakům a jejich důsledkům pro životy jedinců. Nebudu zabíhat do přílišných historických ani jiných souvislostí. Mým záměrem bude na stěžejních bodech ukázat, jaké sektářské znaky jsou přítomny a jaká rizika z nich vyplývají. Výsledky shrnu ve SWOT analýze vlivu organizace Svědků Jehovových na jedince a jeho sociální okolí. Posledním bodem praktické části budou odkazy na literaturu poskytující podrobnější informace o organizaci Svědků Jehovových.

2.1 Historie a uspořádání Svědků Jehovových

Počátky Svědků Jehovových sahají do Severní Ameriky v polovině 19. stol., kde William Miller založil adventistické hnutí. Byl přesvědčen, že v Písmu objevil datum Kristova druhého příchodu na zem, stanovil jej na rok 1843 a pak jej posunul na rok 1844. Když k žádnému zřetelnému konci světa nedošlo, uznal, že se zmýlil. Někteří jeho následovníci si však vypracovali vlastní data konce světa. Mezi tyto adventisty patřil i Charles Taze Russell (1852 – 1916), obchodník s oděvy, který v roce 1879 začal vydávat časopis Zion's Watch Tower a v roce 1884 založil Biblickou a traktátní společnost Strážná věž (Watch Tower Bible and Tract Society). Na postu prvního prezidenta této společnosti zůstal až do své smrti. Přestože neměl žádné teologické vzdělání, je autorem šesti svazků ze sedmisvazkového kompletu nazvaného The studies in the Scriptures (Studie v Písmu), které se vedle Bible stalo základem teologie přijímané jeho následovníky. On sám se považoval za absolutní autoritu. Po jeho smrti nastoupil na místo prezidenta J. F. Rutherford, pod jehož vedením vznikl program návštěv dům od domu. V roce 1931 udělil společnosti její současné jméno „Svědkové Jehovovi“. V době jeho smrti roku 1942 měla členská základna přes 115 000 členů. Další prezident, N. H. Knorr dal organizaci novou

podobu, když změnil její strukturu zásahy přejatými z podnikatelské sféry. Zřídil např. výcviková střediska pro Svědky. V roce 1975 došlo k decentralizaci a ke svěřeni části prezidentovy moci do rukou tzv. vedoucího sboru (v té době měl až 18 členů, v dnešní době je maximální počet zúžen na 11). V době jeho smrti v roce 1977 měla organizace více než 2 000 000 členů. Dalším prezidentem byl F. Franz (ENROTH, 1994). Ten je „...tvůrcem velké většiny post-Rutherfordovské doktrinní stavby, stejně jako tím, kdo formuloval velkou část zásad vztahujících se na záležitosti vyloučení ze společenství.“ (FRANZ, 1998, s. 397). Od roku 1992 je prezidentem Milton G. Henschel (VOJTÍŠEK, 1998). Dle celkového přehledu za rok 2005 má organizace v současnosti více než 6 390 000 členů a je činná ve 235 zemích (Ročenka Svědků Jehovových 2006, 2006). V České republice jsou Svědkové Jehovovi činní od roku 1907. Během druhé světové války byla jejich činnost zakázána, stejně tak v letech 1948 – 1989. Od roku 1993 jsou státem registrováni jako církev pod názvem Náboženská společnost Svědkové Jehovovi (FERFECKI, 1997).

Ústředí organizace sídlí v Brooklynu v New Yorku v USA. Zde je vydávána převážná část literatury. Tu tvoří čtrnáctideník Strážná věž, měsíčník Awake! a množství knižních titulů. Z ústředí je řízeno 112 odboček, pod nimiž je činných celkem 98 269 sborů. V České republice je jediná odbočka (ústředí) v Bryksově ulici na Praze 9. Zde je vykonávána práce nutná pro chod celkem 232 sborů, které v České republice jsou (z toho např. 4 v Praze a 2 v Brně). Každý sbor má svůj Sál Království, kde probíhají nedělní shromáždění. Dle výše uvedené ročenky počet členů této církve překračuje 15 500 lidí.

2.2 Metody získávání členů

Způsob, jakým Svědkové Jehovovi získávají nové členy, vychází z jejich organizační struktury. Ta začíná v Brooklynu, kde vedoucí sbor řídí služební výbor, výbor pro písemnosti, publikační výbor, výbor pro vyučování, osobní výbor a předsednický výbor. Zde jsou vydávány pokyny pobočkám jednotlivých států, odkud putují dále do výše uvedených 98 269 sborů. Každý sbor je řízen radou starších, dále je zde právní sbor a tajemník sboru. Každá země má několik krajských či oblastních dozorců, kteří průběžně dohlížíjí na určité množství jim svěřených sborů v regionu a hodnotí výsledky jejich zvěstovatelské činnosti. Každý Svědek Jehovův si vede písemné záznamy o své

zvěstovatelské činnosti a o dosažených výsledcích v obvodu, který mu byl svěřen. Záznamy obsahují údaje o tom, komu, kdy a kde zvěštovali, témata rozhovorů, jména, reakce a názory oslovených lidí, plánované termíny dalších návštěv a možné argumenty na otázky, které dříve nedokázali dotázaným zodpovědět. Každý měsíc pak odevzdávají písemnou zprávu o dosažených výsledcích, obsahující počet hodin zvěstovatelské činnosti, množství rozšířených tiskovin a počet nových adeptů, kteří se účastní tzv. biblických studií. Dosažené výsledky zaznamenává tajemník sboru na sborovou kartu každého člena. Z těch jsou pak vyhotovovány zprávy za sbory, kraje, oblasti, odbočky a zóny. Za účelem zvýšení efektivity jsou Svědkové Jehovovi povinni docházet do tzv. teokratické školy kazatelské služby, kde pracují na zlepšení svých řečnických dovedností a znaků. Správná délka úvodu, síla hlasu, opakování pro zdůraznění, gesta, vyzdvižení hlavních bodů, kontakt s posluchači, plynulost, výslovnost, logická a souvislá stavba, přesvědčivé dokazování, modulace, nadšení, sebedůvěra a osobní vzhled jsou některé z nich. „Svědék Jehovův musí během přednesu měnit výraz svého obličeje a zabarvení svého hlasu. Na jeho tváři a v jeho hlase se zračí radost a nadšení, hovoří-li o nádherných podmínkách, které budou vládnout v Božím království. Smutek, když hovoří o smrti a věčném zničení. Na konci přednesu se příjemně usmívá, aby zanechal dobrý dojem“ (FERFECKI, 1997, str. 82).

Samotné metody získávání nových členů zahrnují asi nejznámější návštěvy dům od domu, kdy se Svědkové Jehovovi baví s lidmi přes domovní zvonky nebo ještě lépe osobně tváří v tvář u jejich dveří. Dále jde o nabízení tiskovin, převážně Strážné věže a Probuďte se! u zastávek městské hromadné dopravy a oslovování lidí telefonickou a poštovní cestou. Na internetu je možné se seznámit s jejich učením pod adresou [<http://watchtower.org>]. Snahou je zaujmout oslovené lidi pro učení Svědků Jehovových za účelem vstupu do organizace.

2.3 Má zkušenost s organizací Svědků Jehovových

Pro účely této bakalářské práce jsem se Svědky Jehovovými vstoupil do bližšího kontaktu. Stalo se tak začátkem dubna 2006 v Praze na stanici metra Můstek, kde jsem u dvojice mladých lidí projevil zájem o některé výtisky Strážné věže a kde mi po několika minutách rozhovoru s přibližně pětadvacetiletým Svědkem byla nabídnuta týdenní biblická studia. Nabídku jsem přijal a tak jsem během 3 následujících měsíců byl na osmi zhruba

dvouhodinových setkání a dvou nedělních shromážděních. Vedle toho mi byla umožněna zevrubná prohlídka jejich pražské odbočky (bételu). Koncem července jsem pak kontakt s díky ukončil s tím, že mám hodně studijních povinností a ozvu se někdy později, až budu mít zájem.

2.3.1 Biblická studia

Studia se odehrávala většinou v pražském bételu, kde byl můj vedoucí ubytován a kde pracoval jako dobrovolný pracovník ve služebním oddělení. Možnost domácích biblických studií, která by probíhala u mě doma, jsem odmítl, dvakrát jsme z časových důvodů využili prostory Sálu Království v ul. Elišky Krásnohorské. Petr, jak se dotyčný Svědek jmenoval, mi na první studii věnoval dvousetstránkovou brožurku s názvem *CO BIBLE doopravdy ŘÍKÁ?*, která nám měla být prvním průvodcem pro údajně dvouleté školení. Brožurka má přes 220 stran, každá z 19 kapitol rozebírá některý ze základních bodů učení Svědků Jehovových, např. otázku posmrtného života, Božího Království, utrpení, soudného dne apod. Způsob, jakým je psána, na mě působil mírně manipulativním dojmem, který jen umocňovaly doprovodné obrázky a fotografie. Podobný dojem jsem měl i z naučných videokazet na téma „Organizace Svědků Jehovových“ a „Biblická proroctví a konec světa“. První biblické studium vypadalo tak, že jsem měl předčítat postupně celou první kapitolu, přičemž vždy po několika odstavcích můj vedoucí Petr rekapituloval, co jsme se dozvěděli. Vzhledem k tomu, že šlo o veskrze jednoduchým a snadno pochopitelným způsobem napsanou směs informací, dezinformací a dogmat, navrhl jsem rychlejší postup s tím, že bych více času raději věnoval diskusím o otázkách, které se mi zdály sporné. Tak jsme často debatovali např. na téma odmítání krevní transfúze, morální odsuzování homosexuality, správnost překladu Písma dle Překladu Nového světa, spravedlnost, možnost volby apod. Na jedné z dalších studií jsem projevil zájem o informace týkající se prohřešků, za které může být člověk vyloučen právním sborem. Petr mě s nimi seznámil v malé zelené knížce, která mi měla být průvodcem po probrání látky z první brožurky. Knižka se zabývala již pouze organizací a rozebírala vše, co s ní souvisí, např. postavení organizace (tzv. věrného a rozvážného otroka) jako jediného prostředníka mezi Bohem a lidmi, povolené metody zvěstování, vážné prohřešky proti organizaci, podmínky vstupu do organizace apod. Vzhledem k tomu, že tento obsah mě zajímal podstatně více, než předešlá

brožura, projevil jsem o knížku zájem, avšak bylo mi sděleno, že na pokyn vedení se tato knížka smí věnovat až pokročilejším zájemcům, kteří již probrali první brožuru a kteří beze zbytku souhlasí se vším, o čem pojednává. Při jednom studiu byl přítomen i jeden starší a zkušenější bratr, který témata hovoru usměrňoval převážně k existenciálním otázkám. Vzněl jsem otázku, proč jsem se zatím nikde nesetkal s informací, zda se organizace podílí na nějaké charitativní činnosti. První odpověď zněla v podobném smyslu, jako v případě debat na téma krevní transfúze, totiž že záchrana lidí pro posmrtný život je přednější než záchrana životů fyzických. Když jsem argumentoval slovy, že těžko spasí někoho, kdo dřív zemře hladu, řekl mi Petr, že organizace se určitou částkou na charitativní činnosti podílí, ale nebyl mi schopen uvést ani doložit jediný konkrétní příklad.

Zdalo se mi, že Petr namísto vlastního kritického myšlení téměř výhradně upřednostňoval výklad pomocí Strážné věže, přestože jsem často poukazoval na logické trhliny a protimluvy. V těchto případech jsem se několikrát setkal s vyhýbavými odpověďmi. Zvláště na první studii jsem se nemohl zbavit dojmu, že se snaží téměř beze zbytku napodobovat mé neverbální pohyby (postoj těla, gesta a mimiku). Jeho pravidelné pokusy mě za něco chválit na mě také působily naučeně a nepřirozeně. Dalším zajímavým bodem pro mě bylo, že na druhém setkání mi střídavě vykal a tykal, dokud jsem mu nenavrhnul tykání. Netvrdím, že šlo o manipulaci, na druhou stranu musím přiznat, že dotyčný člověk na mě působil natolik neautentickým dojmem, že bych se úmyslným manipulativním technikám z jeho strany vůbec nedivil. Konfrontuji-li svůj pocit z biblických studií s tím, co se Svědkové Jehovovi učí v teokratické škole kazatelské služby, vidím tuto možnost jako více než pravděpodobnou.

2.3.2 Nedělní shromáždění

Na první biblické studii jsem byl pozván na nedělní shromáždění do Sálu Království v ul. Elišky Krásnohorské. Při vstupu do sálu mě upoutal velký nápis ve čtyřech jazycích: Skutky 5:29 Musíme poslouchat Boha jako panovníka spíše nežli lidi. Dále mě zaujala nástěnka s pokyny týkajícími se zvěstovatelské služby. Speciálně jsem si všimnul informačních letáků, ve kterých byl kladen důraz na vhodný přednes a správné složení zvěstovatelské skupiny (dva upravení dospělí a maximálně jedno dítě).

Samotné shromáždění mělo při obou mých návštěvách podobný ráz. Začínalo dvěma písněmi, které byly celé na téma očekávaného konce světa (armagedonu) a věrné služby Bohu. Poté hlavní mluvčí přednesl krátkou modlitbu, ve které mimo jiné nechyběla zmínka o toužebně očekávaném příchodu armagedonu. Přibližně dvacetiminutové kázání se týkalo zvěstovatelské činnosti a konce světa. Pak probíhalo podrobné rozebírání jednoho z článků Strážné věže. V prvním případě se věnovalo příchodu Božího Království, které přijde po soudném dni, na dalším shromáždění bylo věnováno splněným biblickým proroctvím. Dva mladí muži chodili po sále s mikrofony připevněnými na cca dvoumetrových tyčích, které vždy přidržovali u toho, kdo právě četl odstavec článku. Poté stejným způsobem nastavovali mikrofon těm, co k přečtené stati měli různé připomínky. Někdy šlo o podpůrné citáty z bible, většinou však šlo o pouhá echa a přečtení poznámek pod čarou. Každou reakci následovalo poděkování a pochvaly hlavního mluvčího. Na závěr se zazpívaly dvě podobné písně jako na začátku, které byly proloženy modlitbou. Po prvním shromáždění jsem byl představen krajskému dozorcí, který se mi nerozpákoval tykat. Z převažující většiny ostatních lidí jsem měl dojem, že jde o lidi spíše pasivnější, kterým přítomné autoritativní vedení vyhovuje.

2.3.3 Prohlídka pražské odbočky

Po prvním nedělním shromáždění jsem byl pozván k prohlídce pražské odbočky, která se nachází v Praze v Bryksově ulici na Černém mostě. Odbočka zaujímá všech devět podlaží ve dvou vchodech panelového domu. Říká se jí bétel, což znamená „Boží dům“. Tak jako v jiných odbočkách v jiných zemích, i zde pracují dobrovolníci, kterým je poskytováno ubytování, strava a drobný měsíční příspěvek na úhradu osobních výdajů (oblečení, telefon apod). Je zde služební oddělení, stavební úsek, překladatelské a kompoziční oddělení a oddělení nemocničních informačních služeb. Dále je zde promítací sál, rozsáhlá knihovna, kuchyň a jídelna pro 60 lidí. Celá budova je moderně vybavená, všude je čisto a v každém patře jsou na zdech naučné nástěnky o organizaci doplněné množstvím větších a impozantněji působících středisek. Jednou do měsíce dochází do budovy kadeřnice, která se stará o upravený vzhled více než 40 dobrovolníků. Dobrovolníci mimo budovu pravidelně vycházejí převážně za zvěstovatelskou činností a za

nedělním shromážděním, eventuelně za drobnými nákupy. Také se společně věnují sportovním aktivitám, na které jsem byl pozván.

Celkový dojem dokonalé organizovanosti u mě při představě práce v takovéto odbočce vystřídal pocit izolace od okolního světa. Můj vedoucí se mi jednou světil s tím, jak je po práci unavený a jak se těší, až se za nějaký čas vrátí zpět domů, najde si práci a založí rodinu. Je docela dobře možné, že i zde dochází k nátlaku na vzdání se individuálních zálib a koníčků, jak o tom píše bývalý předsedající rady starších Stanislav FERFECKI (1997). Petr mi to jednou naznačil prohlášením, že přece samozřejmě i já se budu chtít raději věnovat zvěstovatelské činnosti, ve které jde o záchranu lidských životů.

2.4 Sektářské znaky a problematické otázky z nich plynoucí

Pokud si položíme otázku, zda tato společnost je či není sektářská, je třeba hledat sektářské prvky. Vzhledem k omezenému prostoru nyní připomenu jen některé výše uvedené sektářské prvky z kapitoly 1.3.2 a pokusím se velmi stručně definovat, do jaké míry a jakým způsobem jsou v tomto společenství přítomny. Zájemce o podrobnější informace odkazují na konci praktické části této práce na několik obsáhlých zdrojů.

- autoritářský styl vedení – je přítomen, informace z mnoha zdrojů shodně potvrzují, že jedinci, kteří poukazují na rozpory v učení Strážné věže a Písma, jsou často vyloučeni (pokud neodcházejí sami);
- opoziční postoj vůči majoritní společnosti v oblasti vyznání, praxe i hodnot – Svědkové Jehovovi nesmějí slavit Vánoce, narozeniny ani další svátky, jediným slavnostním dnem je pro ně Památná slavnost připomínající poslední večeři Ježíše Krista, hlavním smyslem života je pro ně až do příchodu Božího Království zvěstovatelská činnost;
- pocit výlučnosti – z hlediska organizace je jistě přítomen, samotná organizace se považuje za jediného prostředníka mezi Bohem a lidmi; u jednotlivců může plynout čistě z toho, že k této organizaci přísluší;
- zákonitví – v učení je do určité míry přítomno, v případě prohřešků záleží na shovívavosti a uvážení rady starších a právního výboru;
- subjektivnost kladoucí důraz na zkušenost, zlehčující hodnotu racionálního myšlení, poznání a vzdělání – subjektivnost není přítomna, ale při studiích jsem se setkal

s odmítavým a zevšeobecňujícím postojem k filosofii a vědě všeobecně. FRANZ (1998, s.39) uvádí: „*Vyšší vzdělání je v nelibosti, protože údajně vede ke ztrátě víry a podporuje ovzduší, které může vést k nemravnosti*“;

- pocit pronásledování – Svědkové Jehovovi se často s hrdostí odvolávají na případy, kdy byli nebo jsou pronásledováni, např. v dokumentu „Svědkové Jehovovi zůstali pevní i při útocích nacistů“ a v ročenkách;
- důraz na sankce – sankce jsou uplatňovány zvláště v případech jednání poškozující dobré jméno organizace, jedinec je buď veřejně pokárán nebo rovnou vyloučen, s vyloučenými je ostatním členům zakázán veškerý styk, bez ohledu na pracovní, přátelské či příbuzenské vztahy;
- esoteričnost dávající pocit tajemnosti – s tímto znakem jsem se nesetkal ani osobně ani v literatuře;
- nepřátelství vůči kněžím – opozice vůči církevní hierarchii je přítomna, Svědkové Jehovovi berou veškeré ostatní církve jako nástroj Satana.

- Problematické otázky

Jakým způsobem vnímá svět a jak přistupuje k životu člověk, který svět vidí pouze prostřednictvím rámce nauky hlásající každým dnem konec světa? Které možnosti mu otevírá a které naopak uzavírá? Tyto otázky by bylo možné rozvést do rozsáhlých filosofických úvah, ale pro účely této práce bude stačit, když uvedu fakta týkající se roku 1975, jednoho z mnoha Svědky Jehovovými předpovídaných konců světa. Členové organizace na něj byli několik let předem připravováni slibnými výroků Strážné věže, byli např. zrazováni od sňatku, zakládání rodiny, budování podniku, několikaletých vysokoškolských studií apod. Někteří lidé prodali své domy, nechali si jen tolik peněz, kolik bylo potřeba do příchodu konce světa a zbytek darovali společnosti, jiní odkládali chirurgické operace s tím, že po příchodu Božího Království už je nebudou potřebovat (FRANZ, 1998). Když k žádné události nedošlo, byly namísto otevřeného přiznání chyby vytvořeny nové doktríny, které to měly odůvodnit. Přesto nebo možná právě proto došlo ke značnému odlivu členské základny, jak tomu bylo i v jiných „zaručeně vypočítaných“ koncích světa. Svědkové Jehovovi totiž předpověděli konců světa již několik a poté vždy určili nové datum, takže se konec světa postupně posouval z let 1914 na léta 1918, 1920, 1925, 1935, 1940 a 1975. Těžko se dá pochybovat o faktu, že tyto mylné předpovědi negativně ovlivnily životy mnoha lidí.

Dalším známým tématem je odmítání transfúze krve, které vychází ze starozákonního zákazu jíst krev (1. Mojžíšova 9:3, 4 a 3. Mojžíšova 17:10-12) a dále ze Skutků 15:28, 29. Stanoviska, kdy jsou některé krevní složky povoleny a kdy ne, byla ve Strážné věži několikrát měněna, podobně jako odmítání očkování a transplantace, které jsou obě dnes povoleny. Je možné, že i odmítání krevní transfúze bude v budoucnosti změněno, zatím je však stanovisko společnosti vůči této věci jasné. V současné době má Svědek Jehovův možnost riskovat život a odmítnout krev ve chvíli, kdy takové rozhodnutí může mít smrtelné následky. Rodiče odmítající krevní transfúzi pro své dítě navíc riskují obvinění ze zanedbání péče o dítě. Druhou alternativou je krev přijmout a riskovat tak vyloučení z organizace, jak tomu bylo v mnoha případech (FRANZ, 1998).

Jiný problém pramení z vylučování z organizace. V případě prohřešků je jedinec na shromáždění veřejně pokárán, prohřešek se však veřejně nesděluje, což na jednu stranu může být bráno kladně jako respekt k soukromí, na druhou stranu se tím omezují možnosti kritického myšlení a nesouhlasu členské základny. Podobné to je i v případě, kdy právní výbor místo pokárání zvolí rovnou vyloučení člena ze společenství. V takovém případě s vyloučeným členem nesmí nikdo ze Svědků udržovat jakýkoli kontakt, jinak také riskuje vyloučení. Jsou známy případy, kdy jsou takto narušeny i příbuzenské vztahy, např. manželé vyloučení za shlédnutí křesťanského shromáždění nesmí vidat své děti ani vnoučata (NOVOTNÝ, 1993).

Strážná věž měla vliv také na intimní život a rozpad mnoha fungujících manželství a rodin v sedmdesátých letech. Šlo o několikrát měněný výklad toho, jaké praktiky a polohy jsou v intimním životě manželů podle Písma přípustné. Každá žena výkladu měla za následek množství rozvodů, aby nakonec stanovisko Strážné věže z 15. 2. 1978 připustilo, že v těchto věcech nejsou přítomny jasné biblické pokyny a že je to záležitost manželských dvojic a ne právních výborů (FRANZ, 1998).

Velice širokým problémem je otázka kritického myšlení o učení organizace. Jak už bylo řečeno, učení, stejně jako Překlad nového světa byly vytvořeny lidmi bez teologického vzdělání. Výklady Bible ve Strážné věži, která je nejvyšší autoritou Svědků Jehovových, tak v sobě mají množství rozporů. Člověk, který na ně poukáže, je pak často vyloučen, protože kdyby organizace byla nucena uznat tyto rozpory, nutně by to znamenalo rozsáhlou změnu jejího učení a nejspíš i ztrátu její exkluzivity. „Každý projev nesouhlasu či nespokojenosti z jejich strany byl považován za buřičství a vzpouru vůči Bohu“ (FERFECKI, 1997, s.58). Vyloučení samo o sobě má po sociální stránce katastrofální následky zvláště pro dlouholeté dobrovolné pracovníky na plný úvazek, kteří díky tomu

přijdou nejen o většinu nebo rovnou všechny své známé a příbuzné (nebo je vystaví rovněž riziku vyloučení), ale zároveň se tím dostanou do existenčních potíží. Je tomu tak proto, že v době jejich produktivního věku jim organizace za jejich práci poskytovala ubytování, stravu a kryla jejich další potřeby, zatímco tito lidé většinou nebyli účastni na důchodovém ani zdravotním pojištění. Po vyloučení se takoví lidé ocitají bez prostředků (FRANZ, 1998).

Existuje ještě množství dalších sporných otázek, výše uvedené jsou jen ty nejzákladnější. Od některých dřívějších problematických stanovisek již společnost Svědků Jehovových ustoupila (např. výše uvedené odmítavé postoje k očkování a transplantaci), mnoho jiných však zůstává zachováno (zákaz zdravení vlajky, zákaz slavení vánoc, narozenin aj.) a tak proces denominalizace ještě zdaleka nedospěl ke stádiu, kdy by majoritní společnost Svědky Jehovovy přijímala bez výhrad.

2.5 Analýza vlivu učení NSSJ na jedince a jeho sociální okolí

Zkoumání náboženské společnosti se sektářskými prvky bývá specifické především tím, že vedení těchto společností vědecké zkoumání svých členů zpravidla nedovolí, a tak mají badatelé ztížené a omezené podmínky. V případě zkoumání Svědků Jehovových jsem byl v podobné pozici. Dotazníkové metody nebo řízené rozhovory se Svědky Jehovovými jsem musel vyloučit a vycházel jsem z údajů z odborné literatury, obsahující převážně informace od členů, kteří danou společnost opustili. Také jsem vycházel z informací, které jsem získal osobně od jednoho bývalého Svědka. Dalším zdrojem jsou informace získané pozorováním v průběhu biblických studií a nedělních shromáždění. Posledním zdrojem jsou informace z materiálů, které Náboženská společnost Svědkové Jehovovi sama v Praze šíří. Tyto informace jsem použil ve SWOT analýze, technice strategické analýzy často používané v ekonomice. Její velice jednoduchá podstata je založená na zvažování vnitřních faktorů zkoumaného celku (silné a slabé stránky) a faktorů prostředí (příležitosti a rizika). Vnitřní faktory zvyšují nebo snižují jeho hodnotu, zkoumaný celek je může snadno ovlivnit a kontrolovat. Vnější faktory souvisí s okolním prostředím, jehož kontrola není tak dobře možná, lze je pouze identifikovat pomocí analýzy ekonomických, sociálních, legislativních, kulturních a jiných faktorů působících v okolní společnosti.

- Silné stránky

Jedinci, jehož stupeň religiozity odpovídá synteticky konvenčnímu stupni víry dle Fowlera, nabízí členství u Svědků Jehovových řadu možností, které je možné hodnotit kladně. Na existenciální otázky po smyslu života, utrpení, posmrtného života aj. nabízí učení Strážné věže jasné odpovědi. Jasně stanovení norem a pevné vedení stanovuje jedinci životní náplň a směr. Propracovaná organizační struktura nabízí silné zázemí pro dobrovolníky.

- Příležitosti

Člověk na třetím stupni víry tedy vstupem do této organizace získá zdánlivě ucelený vztahový rámec ke světu. Nový kolektiv stejně smýšlejících lidí mu nabízí možnost uspokojení množství potřeb, jako je potřeba duchovního směřování, potřeba sounáležitosti, společných zážitků a dalších sociálních potřeb. Akceptuje-li věroučný systém Svědků Jehovových, nemusí hledat vlastní odpovědi na některé existenciální otázky, protože již hotový systém norem a hodnot jej zbavuje nutnosti samostatného uvažování, hledání, tápání a nejistoty v této oblasti. Dobrovolník pracující pro odbočku organizace má zajištěny veškeré existenční potřeby.

- Slabé stránky

Mezi slabé stránky patří některé normy, které jsou příliš odlišné od norem majoritní společnosti. Další slabou stránkou jsou rozpory v učení Strážné věže a Bible, příliš tvrdé sankce a příliš autoritativní vedení, které vedou k omezení prostoru pro svobodné vyjadřování názorů a pochybností.

- Rizika

Samotný vstup jedince do společenství s sebou nese postupné opouštění některých dosavadních norem, což přináší riziko opuštění dřívějších referenčních skupin a následné vydělení jedince z majoritní společnosti. S tím souvisí i riziko rozpadu rodinných vztahů. Některé příliš tvrdé sankce mají za následek vyloučení ze společnosti i za malé prohřešky. Při přechodu jedince na vyšší stupně Fowlerova členění vývoje religiozity navíc dochází k tomu, že některé z předchozích silných stránek se v celkovém kontextu paradoxně stávají stránkami slabými. Autoritativní vedení většinou nepřipouští omyly ve výkladu Písma,

zaujímá odmítavý postoj k diskusi a omezuje tak prostor pro kritické myšlení a autenticitu svých členů. Svědek, který se nenechá přinutit k popření rozporů ve věrouce, je z organizace vyloučen, pokud se předtím nerozhodne odejít sám. Tím ztrácí sociální prostředí, které mu naplňovalo množství výše uvedených potřeb. Pokud jeho příbuzní chtějí zůstat v organizaci, dochází i zde k ohrožení rodinných vztahů. S vyloučením je spojeno i riziko psychických potíží popisovaných v jedné z dřívějších kapitol. U bývalých dobrovolníků vyloučení nese existenční problémy, zvláště u těch, kteří jsou již v důchodovém věku a byli po finanční stránce na organizaci plně závislí. V případě přijetí krevní transfúze hrozí taktéž vyloučení, v opačném případě je zde riziko smrti, rodičům hrozí obvinění ze zanedbání péče o dítě.

- Kritické zhodnocení

U některých lidí (např. lidé závislí, lidé bez domova, recidivisté apod.) může členství v organizaci Svědků Jehovových v určitých oblastech vést ke zlepšení kvality života díky jasně stanovenému hodnotovému systému a normám. Podobně u lidí, kteří jsou osamělí nebo prožívají hlubokou duševní krizi (např. starší lidé, lidé po rozvodu, lidé dlouhodobě nezaměstnaní) může dojít k naplnění některých sociálních potřeb. Členství v organizaci však s sebou nese výše uvedená rizika a následky případného odchodu či vyloučení ze společenství záleží na individuálních vlastnostech jedince, jeho existenční situaci a jeho sociálním okolí.

3 DISKUSE

Zaměření této práce bylo vymezeno pohledem majoritní společnosti a jejím systémem norem, tradic a hodnot. Ten je v naší demokratické společnosti vyjádřen voliči prostřednictvím jimi zvolených parlamentních stran a ministerstev, která se podílí na vytváření právních norem. Z toho vyplývá, že takto pojatý pohled majoritní společnosti nemusí vyjadřovat pohled značné části obyvatelstva. Rozdíly v nazírání mohou být výsledkem náboženských, kulturních, národnostních, regionálních, profesních a dalších faktorů. Jinak se na otázku náboženství a sekt může dívat kněz římskokatolické církve, jinak buddhistický kněz, rozdílné pohledy budou nejspíš mít filosof, psychiatr, právník nebo květinářka. Více tradičně a nábožensky založení venkovští obyvatelé pravděpodobně budou mít odlišný pohled oproti pohledu obyvatel velkoměsta. Názory na nová náboženství a sekty se mění i v průběhu historie. Stejná pluralita názorů je i mezi jednotlivými zeměmi a jejich legislativní úpravou. Například zákon věnující se speciálně problematice sekt (přijatý francouzským Národním shromážděním 22. 6. 2000, schválen Senátem 3. 5. 2001) umožňuje rozpouštění a pokutování náboženských organizací praktikujících „fyzické nebo psychologické ovládnutí“ a které jsou podezřelé z opakovaných „manipulativních technik“. Předtím roku 1996 byl ve Francii ve vládní zprávě o náboženských skupinách zveřejněn seznam 173 potenciálně nebezpečných sekt (včetně scientologů, Svědků Jehovových, mormonů a baptistů) charakterizovaných jako apokalyptici, hojitelé, orientální, léčitelé, okultistické nebo ufologické. Belgie v podobném seznamu uvádí 189 organizací (POKORNÝ aj., 2002). Naproti tomu v České republice podstata sektářství spočívající ve vědomém a úmyslném vytváření závislosti postihována není. Na otázku, zda je to dobře nebo špatně, není lehké (a možná ani možné) dát jednoznačnou odpověď. Dle mého osobního názoru, se kterým někteří lidé nemusí souhlasit, řadě lidí vyhovuje, když jim nějaká vnější autorita jasně stanoví, co mají a co nemají ve svém životě dělat. Někteří lidé se za cenu vzdání se svobody v určitých oblastech rádi zbaví nutnosti samostatného hledání a volby, stejně jako zodpovědnosti za tyto volby. To, že jim někdo tuto možnost nabídne, se samo o sobě dá těžko postihnout. Tam, kde jsou však lidé manipulováni a naváděni k čemukoli, co přímo ohrožuje něčí fyzickou existenci, bych jistě nějaké postihy a omezení zvolil. Případný zákon omezující organizace používající manipulativní techniky by dle mého názoru musel být schopen dostatečného rozlišování a musel by zakázat jen některé konkrétní škodlivé praktiky nebo části nauk, tak jako není zakázána veškerá reklama (což

je manipulace svého druhu), ale jen reklama klamavá, srovnávací apod. Vzhledem k tomu, že sektářství je u značné části lidí součástí normálního náboženského vývoje, domnívám se, že jen těžko je možné vytvořit takový zákon, který by sektářství z lidské společnosti zcela odstranil. To mi připadá možné jen ve společnosti, která kromě svého původního náboženství všechna ostatní jednoduše zakazuje. V takovém případě, kdy je člověku odepřena možnost volby, se mi nabízí otázka, zda právě toto není jedním z nejpodstatnějších sektářských znaků.

4 ZÁVĚR

V úvodu této bakalářské práce jsem vytýčil její hlavní cíle. Těmi bylo poskytnutí odpovědí na otázky *co je to sekta, kdy se jedná o patologický jev, a jak postupovat v intervenci s klienty, kteří s tímto problémem přijdou za sociálním pracovníkem*. V teoretické části jsem vymezil klíčové pojmy, poté jsem se zabýval oblastmi, do kterých náboženství zasahuje, a popsal jsem to nejpodstatnější, co se sektami souvisí, totiž jejich vztah k majoritní společnosti a hlavní znaky sekt. Dále jsem se věnoval vztahu mezi jednotlivcem a sektou, kdy jsem popsal rizikové a motivační faktory, metody psychické manipulace a možné negativní následky členství v sektě. V další části se věnuji především roli, jakou má sociální pracovník v práci s bývalými členy sekt a s blízkými osobami členů sekt. Na konci teoretické části uvádím zákony, které s touto problematikou souvisí. V praktické části pak dosavadní obsah aplikuji na Náboženskou společnost Svědkové Jehovovi, kterou popisují a zmiňují vlastní zkušenosti, které jsem pro účely této práce se Svědky učinil. Poté rozebírám přítomné sektářské znaky, analyzuji vliv učení této organizace na jedince a jeho sociální okolí. Nakonec v Diskusi uvažuji o stanoviscích majoritní společnosti k této problematice a vyjadřuji k tomu svůj vlastní názor. Příloha č. 1 obsahuje nejdůležitější informační zdroje v oblasti náboženství a sektářství, včetně odkazů na instituce, které se touto problematikou zabývají. V Příloze č. 2 uvádím prameny obsahující podrobnější informace o Svědcích Jehovových, na které v této práci nezbyl prostor. Přílohy č. 3 – 5 pomáhají ilustrovat jeden z nejkrajnějších případů sektářství, který vedl k teroristickým útokům zaměřeným proti civilnímu obyvatelstvu.

SOUPIS BIBLIOGRAFICKÝCH CITACÍ

ABGRALL, J. *Mechanismus sekt*. Přel. Milada Horáková. Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-7184-774-7.

BRACKETT, D. W. *Svatý teror : Armageddon v Tokiu*. Přel. Denisa Vostrá. Praha: Mladá fronta, 1998, s. 27, 125. ISBN 80-204-0669-7.

CRAPO, R. H. *Cultural antropology. Understanding ourselves & others*. 4th ed. b.m.: McGraw Hill Companies, 1996, s. 322. ISBN 1-56134-447-8.

ELIADE, M. *Posvátné a profánní*. Přel. Filip Karlík. Praha: Česká křesťanská akademie, 1994, s. 18 - 19. ISBN 80-85795-11-6.

ENROTH, R. *Průvodce sektami a novými náboženstvími*. Přel. Milan Koldinský. Praha: EELAC, 1994. ISBN 80-85495-29-5.

FERFECKI, S. *Strážná věž. Peníze a náboženský podvod. Svědectví bývalého Svědka Jehovova*. Praha: Práh, 1997, s. 58, 82. ISBN 80-85809-76-1.

FRANZ, R. *Krise svědomí*. Přel. Jana Andrýsková, Jan Vopálecký, Michael Waloschek aj. Praha: Návrat domů, 1998, s. 39, 397. ISBN 80-85495-80-5.

GEIST, B. *Psychologický slovník*. 2. vyd. Praha: Vodnář, 2000, s. 265. ISBN 80-86226-07-7.

HARTL, P. *Psychologický slovník*. 3. vyd. Praha: Jiří Budka, 1996, s. 100 – 101, 187. ISBN 80-90 15 49-0-5.

HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000, s. 527. ISBN 80-7178-303-X.

HASSAN, S. *Jak čelit psychické manipulaci zhoubných kultů*. Přel. Jan Čulík. Brno: Tomáš Janeček, 1994, s. 95 - 97. ISBN 80-85880-03-2.

HICKS, D. *Ritual & Belief: readings in the anthropology of religion*. b.m.: b.n, 1999, s. 13. ISBN 0-07-028817-8.

HOLM, N. G. *Úvod do psychologie náboženství*. Přel. Karel Balcar. Praha: Portál, 1998, s. 104. ISBN 80-7178-217-3.

Homo religiosus. Vybrané aspekty psychologie náboženství. Praha: Českomoravská psychologická společnost, 2002, s. 70. ISBN 80-86174-04-2.

HORYNA, B. *Úvod do religionistiky*. Praha: ISE, 1994, s. 97. ISBN 80-85241-64-1.

JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001, s. 212. ISBN 80-7178-535-0.

LE BON, G. *Psychologie davu*. Přel. L. K. Hofman a Zdeněk Ullrich. Praha: Kra, 1994. ISBN 80-901527-8-3.

NOVOTNÝ, T. *O sektách a guruismu. Studie a texty Společnosti pro studium sekt a nových náboženských směrů 1999*. b.m.: b.n., r. vyd. nezn., s. 2.

NOVOTNÝ, T. *Přicházejí*. 2. vyd. Praha: Oliva, 1993. ISBN 80-900773-7-4.

MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003, s. 198. ISBN 80-7178-549-0.

POKORNÝ, V., BLAŽEK, R., TELCOVÁ, J. *Nebezpečí sekt*. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky, 2002, s. 137. ISBN 80-86568-07-5.

PORTERFIELDOVÁ, K. *O sektách*. Přel. Markéta Bidlová. Praha: Lidové noviny, 1997. ISBN 80-7106-233-2.

PROFANT, V., ŠTAMPACH, I. O. Co je a co není sekta. *Dingir*, 2000, roč. neuv., č. 4.

Ročenka Svědků Jehovových 2006. New York: Watchtower Bible and Tract Society of Pennsylvania, 2006.

RUSHKOFF, D. *Manipulativní nátlak. (Proč tak snadno uposlechneme druhé?)*. Přel. Gabriela Chudašová. Praha: Konfrontace, 2002. ISBN 80-86088-07-3.

ŘÍČAN, P. *Psychologie náboženství*. Praha: Portál, 2002, s. 40, 41. ISBN 80-7178-547-4.

SALAJKA, M. *Slovník náboženských a teologických výrazů a pojmů*. Praha: Církev československá husitská, 2000, s. 76-77. ISBN 80-7000-504-1.

Sekty a nová náboženská hnutí. Dokumenty katolické církve (1986 – 1994). Přel. Jana Gruberová. Praha: Zvon, 1997, s. 12. ISBN 80-7113-207-1.

Slovník cizích slov. 2. doplněné vyd. Praha: Encyklopedický dům, 1996, s. 303. ISBN 80-90-1647-8-1.

ŠTAMPACH, I. O. *Malý přehled náboženství*. Tišnov: Sursum Tišnov, 1992, s. 10.

ŠTAMPACH, I. O. *Náboženství v dialogu*. Praha: Portál, 1998, s. 30. ISBN 80-7178-168-1.

VÁCLAVÍK, D. Věda a náboženství téměř postmoderní. *Dingir*, 2000, roč. neuv., č. 4, s. 2.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese. Variabilita a patologie lidské psychiky*. 3. vyd. Praha: Portál 2002, s. 386. ISBN 80-7178-678-0.

VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I. *Aplikovaná sociální psychologie I. Člověk a sociální instituce*. Praha: Portál, 1998, s. 165, 177. ISBN 80-7178-269-6.

VOJTÍŠEK, Z. *Netradiční náboženství u nás*. Praha: Dingir, 1998. ISBN 80-902528-0-X.

VOJTÍŠEK, Z. *Pastorační poradenství v oblasti sekt a sektářství*. Brno: L. Marek, 2005. ISBN 80-86263-69-X.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č.1 Informační zdroje v oblasti náboženství a sektářství

Příloha č. 2 Další prameny k Náboženské společnosti Svědkové Jehovovi

Příloha č. 3 Píseň kouzelného sarinu

Příloha č. 4 Duchovní hierarchie sekty Óm šinrikjó

Příloha č. 5 Seznam výcvikových kursů a náboženských služeb Óm šinrikjó

Příloha č. 1 - Informační zdroje v oblasti náboženství a sektářství

V této příloze uvádím zdroje, které mohou být užitečné jak pro sociálního pracovníka, tak i pro laika, který chce zdokonalit svůj přehled v této problematice. Odkazuji jak na populárním stylem psané publikace, tak na publikace odborné, dále uvádím některé vzdělávací instituce, na které je možné se obrátit s teoretickými dotazy a nakonec uvádím kontakty i na instituce, jejichž specializací je právě poradenství v oblasti sektářství.

Populárním stylem o této problematice pojednávají následující knihy:

BÜCHNEROVÁ, B. *Co máme vědět o sektách*. Praha: Amulet, 1999.

PORTERFIELDOVÁ, K. *O sektách*. Praha: Lidové noviny, 1997.

HASSAN, S. *Jak čelit psychické manipulaci zhoubných kultů*. Brno: Tomáš Janeček, 1994.

Následující tituly taktéž pojednávají o problematice alternativní religiozity a sektářství, jsou psány odborným stylem, kromě prvního z nich obsahují i rejstříky náboženských směrů.

ABGRALL, J. *Mechanismus sekt*. Přel. Milada Horáková, Praha: Nakladatelství Karolinum, 1999.

BARRETT, D. *Sekty, kulty, alternativní náboženství*. Praha: Ivo Železný, 1998.

ENROTH, R. *Průvodce sektami a novými náboženstvími*. Praha: EELAC, 1994.

POKORNÝ, V., BLAŽEK, R., TELCOVÁ, J. *Nebezpečí sekt*. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky r. s., 2002.

VOJTÍŠEK, Z. *Netradiční náboženství u nás*. Praha: Dingir, 1998.

Další odborné publikace obsahují informace mj. z hlediska religionistiky, psychologie náboženství a pastoračního poradenství.

Homo religiosus. Praha: Českomoravská psychologická společnost, 2002.

ŘÍČAN, P. *Psychologie náboženství*. Praha: Portál, 2002.

ŠTAMPACH, I. O. *Náboženství v dialogu*. Praha: Portál, 1998.

VOJTÍŠEK, Z. *Pastorační poradenství v oblasti sekt a sektářství*. Brno: L. Marek, 2005.

Vedle těchto je možné doporučit i čtvrtletník *Dingir, časopis o současné náboženské scéně*.

Na univerzitní úrovni se novým náboženským směrům věnuje Ústav religionistiky při Masarykově univerzitě v Brně (Dr. Lužný) a Filozofická fakulta Ostravské univerzity (Doc. Novotný, Dr. Šiler).

K dispozici jsou též následující poradny:

Společnost pro studium sekt a nových náboženských směrů, Praha 5, Husníkova 2075. Schůzku je možno si domluvit v úterý 15:30 - 17:30 a čtvrtek 15:30 - 17:30 na poradenské lince pro veřejnost – tel. 257 314 646. Aktuální informace o případných změnách je možné získat na internetové adrese [<http://www.sekty.cz/>].

Poradna o náboženských sektách při Husitské teologické fakultě UK, Praha 4, Pacovská 350, 140 21 PRAHA 4 - KRČ, P.O.BOX 56, 02/43 33 86 - tel. ústředna; 02/692 99 59 1.28 - tel. děkanát; 02/692 99 59 1.28 - fax

Příloha č. 2 Další prameny k Náboženské společnosti Svědkové Jehovovi

Zájemce o informace o Svědcích Jehovových mohou odkázat na následující publikace:

Asi nejobsáhlejší je dílo Raymonda Franze, bývalého člena vedoucího sboru Svědků Jehovových, který ve své knize Krize svědomí (1998) zasvěceně popisuje množství historických událostí a praktik spojených s vytvářením věrouky zmíněné organizace. Nevynechává ani okolnosti, které doprovázely omyly vedení organizace, vyloučení mnoha členů a většinu svých tvrzení dokládá kopiemi úředních listin organizace, konkrétními odkazy a citacemi některých vydání Strážné věže. Kniha obsahuje i rejstřík pojmů.

Podobným způsobem je zpracována publikace Stanislava Ferneckiho, bývalého vedoucího a tajemníka jednoho z Havířovských sborů, který navíc popisuje činnost Svědků Jehovových u nás. Jeho kniha Strážná věž, peníze a náboženský podvod (1997) je však méně podrobná a některá zásadní tvrzení nedokládá odkazy na příslušné dokumenty.

Souhrnné informace je možné získat z knih Tomáše Novotného Přicházejí (1993) a Zdeňka Vojtíška Netradiční náboženství u nás (1998). Praktickým způsobem je psaná příručka Prokopa Remeše Svědkové Jehovovi, nebo Bible? (1991), která odpovídá na biblické otázky, které se nejčastěji vyskytují v rozmluvách se Svědky Jehovými. Podobným způsobem je zpracovaná kniha Jak mluvit se Svědky (1999) od Jany Bartošové.

Příloha č.3 - Píseň kouzelného sarinu

Ač se to běžnému člověku může zdát neuvěřitelné, i takhle daleko může dojít náboženské cítění, jestliže jsou některé ze základních lidských potřeb obratně zneužity k vytvoření sektářského společenství.

*„Z nacistického Německa přišla k nám
nebezpečná malá chemická zbraň,
sarin,- sarin,-
Kdo se nadýchá jeho tajemných výparů,
s krvavými zvratky kolem úst padne k zemi.
Sarin,- sarin,- sarin,-
chemická zbraň.
Opěvujme sarin, sarin je naším hrdinou.
V mírumilovném Macumotu
umírají lidé svým vlastním přičiněním.
Město je plné mrtvých těl.
Dýchejte sarin, dýcherte sarin,- sarin!
Vyrábějte sarin,- vyrábějte sarin!
Jedovatý plyn ve chvílce zaplní celé město!
šíří se sarin, sarin, náš hrdina sarin!“*

BRACKETT, D. W. (1998, s. 125)

Příloha č. 4 - Duchovní hierarchie sekty Óm šinrikjó

Duchovní hierarchie japonské sekty Óm šinrikjó rozdělená podle sedmi stupňů „osvícení“ odpovídá pyramidové struktuře. Na jejím vrcholu byl zakladatel Šóko Asahara, jemuž všichni členové přísahali naprostou věrnost. Byl označován jako *sonši* („ctihodný Mistr“). Titul *seitaiši* („pravý velký mistr“) používalo pět stoupců na nižším stupni pyramidy (Asaharova manželka, třetí dcera, a tři další blízcí členové), další stupeň byl obsazen devíti členy (mj. i Asaharovou nejstarší dcerou) nazývanými *seigoši* („pravý osvícený mistr“). Pod nimi byly ještě čtyři stupně, do kterých náleželi nižší mistři (*šičó* – „hlavní mistr“, *taiši* – „velký mistr“ a *ši* – „mistr“), „znalci jógy“ (*svámi*) a „mniši“ (*samana*). Členové od stupně *svámi* (6. – 2. stupeň) byli nositeli svatých jmen. Základ pyramidy tvořili laičtí členové stojící mimo duchovní hierarchii (BRACKETT, D. W., 1998).

Příloha č. 5 - Seznam výcvikových kursů a náboženských služeb Óm šinrikjó

VÝCVIKOVÉ KURZY

ZÁKLADNÍ POPLATKY

Registrační poplatek	30 000 jenů
Měsíční poplatek	3 000 jenů
Poplatek za změnu kurzu	5 000 jenů

KURZY JÓGY

Kurzy pro začátečníky (10 sezení)	30 000 jenů
Kurzy pro středně pokročilé (20 sezení)	35 000 jenů
Kurzy pro pokročilé (20 sezení)	80 000 jenů
Korespondenční kurzy	
Část první (60 dní)	70 000 jenů
Část druhá (60 dní)	70 000 jenů
Večerní seminář (jedno šestihodinové sezení)	6 000 jenů
Intenzivní celonoční seminář	7 000 – 8 000 jenů

KURZY NADPŘIROZENÝCH SIL PRO POKROČILÉ

Úplný program (2 sezení za měsíc)	15 000 jenů
Iniciace (1 sezení)	15 000 jenů
Korespondenční kurz	15 000 jenů
Seminář	20 000 jenů

Intenzivní kurz „posedlosti“ od 220 000 jenů

ŠAKTIPAT

Asaharův	60 zápočtů + 50 000 jenů
Asaharových žáků	30 zápočtů + 30 000 jenů

INICIAČNÍ OBŘADY

Iniciace lásky	300 000 jenů
----------------------	--------------

Iniciace v bardu	500 000 jenů
Iniciace krve	1000 000 jenů
Tajná iniciace	více než 1 000 000 jenů

NÁBOŽENSKÉ PŘEDMĚTY

<i>Puruša</i> -model Pandořiny skříňky	10 000 jenů
Videokazeta semináře Óm šinrikjó	15 000 jenů
Růženec ze santálového dřeva	15 000 jenů
Zázračný rybník (200 ml vody z Asaharovy lázně) ...	22 000 jenů
Odznak <i>puruša</i>	100 000 jenů
Sady videokazet jógy a cvičení	80 000 – 400 000 jenů
Sluchátka iniciující úplné spasení	1 000 000 jenů

(měsíčně za zapůjčení)

BRACKETT, D. W. (1998)

„Pijte Asaharovu krev, říkalo se novým členům, a ocitnete se ve vnitřní dráze *saišú gedacu* – neboli „konečného osvobození“. O něco nižší duchovní účinek měl zvláštní čaj uvařený z odstřížků Asaharových vlasů, a samým základem byla dvěstemililitrová sklenice vody z jeho koupele (neboli „zázračný rybník“, jak ji označovali představitelé Óm šinrikjó). Všechny tyto posilňující nápoje z těla vůdce sekty se prodávaly za přemrštěné ceny...“
BRACKETT (1998, s. 27).

Resumé písemné práce k bakalářské zkoušce s názvem:

Sekty a jejich negativní vliv na společnost

Studijní program: Sociální práce a sociální politika

Studijní obor: Sociální práce se zaměřením na komunikaci a aplikovanou psychoterapii

Tomáš Slezák

Vedoucí práce: PhDr. Jiří Růžička, Ph.D.

říjen 2006

Klíčová slova: sekta, psychická manipulace, náboženství, religiozita, kryptonáboženství

Se slovem sekta se sociální pracovník může ve svém oboru setkat poměrně často. Tento termín ale prochází vývojem a není užíván jednotně. V různých částech světa, v různých historických obdobích a v různých společenských kruzích označuje společenství, jejichž povaha má značně široké spektrum.

Cílem této práce bylo odpovědět na otázky co je to sekta, kdy se jedná o patologický jev a jak postupovat v intervenci s klienty, kteří s tímto problémem přijdou za sociálním pracovníkem. Práce má teoretickou a praktickou část. V teoretické části vymezují klíčové pojmy, popisují náboženství coby společenský jev a za pomoci hledisek filosofické antropologie, fenomenologie a psychologie se snažím vystihnout jeho podstatnou úlohu v lidském životě a jeho souvislost se sektářským fenoménem. Kapitulu věnující se samotnému fenoménu sekt uvádím definicemi náboženských společenství z pohledu sociologie náboženství. Poté popisují typické sektářské znaky, používané manipulativní techniky a rozebírám rizikové a motivační faktory, které hrají roli při vstupu do sekty. Také zmiňuji negativní následky způsobené sektářskou manipulací. Další část věnuji sociálnímu pracovníkovi a jeho úloze v pomoci obětem sekt. Na konci teoretické části uvádím legislativní rámec, který se vztahuje k této problematice. V praktické části aplikuji předchozí poznatky na Náboženskou společnost Svědkové Jehovovi, popisují její historii a její způsoby, jakými se snaží oslovovat nové stoupence a přispívám svou vlastní zkušeností, kterou jsem s touto organizací pro účely této práce učinil. Poté rozebírám některé sporné body jejich učení, pro které jsou širokou i odbornou veřejností bráni jako sekta. Pomocí SWOT analýzy znázorňuji, jaký může mít členství v této organizaci dopad na jedince a na jeho sociální okolí v pozitivním i negativním smyslu. V diskusi předkládám několik sporných otázek a připojuji k nim svůj názor.

Resumé písemné práce k bakalářské zkoušce s názvem:

Sekty a jejich negativní vliv na společnost

Studijní program: Sociální práce a sociální politika

Studijní obor: Sociální práce se zaměřením na komunikaci a aplikovanou psychoterapii

Tomáš Slezák

Vedoucí práce: PhDr. Jiří Růžička, Ph.D.

říjen 2006

Klíčová slova: sekta, psychická manipulace, náboženství, religiozita, kryptonáboženství

Se slovem sekta se sociální pracovník může ve svém oboru setkat poměrně často. Tento termín ale prochází vývojem a není užíván jednotně. V různých částech světa, v různých historických obdobích a v různých společenských kruzích označuje společenství, jejichž povaha má značně široké spektrum.

Cílem této práce bylo odpovědět na otázky co je to sekta, kdy se jedná o patologický jev a jak postupovat v intervenci s klienty, kteří s tímto problémem přijdou za sociálním pracovníkem. Práce má teoretickou a praktickou část. V teoretické části vymezují klíčové pojmy, popisují náboženství coby společenský jev a za pomoci hledisek filosofické antropologie, fenomenologie a psychologie se snažím vystihnout jeho podstatnou úlohu v lidském životě a jeho souvislost se sektářským fenoménem. Kapitulu věnující se samotnému fenoménu sekt uvádím definicemi náboženských společenství z pohledu sociologie náboženství. Poté popisují typické sektářské znaky, používané manipulativní techniky a rozebírám rizikové a motivační faktory, které hrají roli při vstupu do sekty. Také zmiňuji negativní následky způsobené sektářskou manipulací. Další část věnuji sociálnímu pracovníkovi a jeho úloze v pomoci obětem sekt. Na konci teoretické části uvádím legislativní rámec, který se vztahuje k této problematice. V praktické části aplikuji předchozí poznatky na Náboženskou společnost Svědkové Jehovovi, popisují její historii a její způsoby, jakými se snaží oslovovat nové stoupence a přispívám svou vlastní zkušeností, kterou jsem s touto organizací pro účely této práce učinil. Poté rozebírám některé sporné body jejich učení, pro které jsou širokou i odbornou veřejností bráni jako sekta. Pomocí SWOT analýzy znázorňuji, jaký může mít členství v této organizaci dopad na jedince a na jeho sociální okolí v pozitivním i negativním smyslu. V diskusi předkládám několik sporných otázek a připojuji k nim svůj názor.

Posudek bakalářské práce

Název: Sekty a jejich negativní vlivy na společnost

Autor: Tomáš Slezák

Posudek vypracoval: PhDr. Jiří Růžička, Ph.D

Student si vzal za úkol zkoumat fenomén sekt, a to na studiu a jistého srovnání několika sekt. Soustředil se však především na Svědky Jehovovy, sektu, která má u nás nejen delší tradici, ale patří k nejpočetnějším. Sám do jejího úvodního programu vstoupil.

Klade si několik otázek, (možná by stačila otázka jedna, od které by odvíjely další):

co je to sekta,

kdy se jedná o patologický jev,

jak postupovat v intervenci s klienty, kteří s tímto problémem přijdou za sociálním pracovníkem.

V teoretické části provádí určující definice a vymezení pojmů, dále se zabývá některými oblastmi, do kterých náboženství zasahuje, a jejich vztah k tzv. k majoritní společnosti. Snaží se po vzoru tradičních autorů rovněž vymezit hlavní znaky sekt.

Dále se věnuje, jak sám říká, vztahu mezi jednotlivcem a důsledky, které pobyt mezi sektami přináší, zejména pak rizika pro osobní vývoj, nezávislost, svobodu a duševní rovnováhu jedince. Uvádí některé druhy manipulací, nátlaku a svádění.

V další části se věnuje úloze sociálních pracovníků a možnostech jejich působení. Jak na oběti sekt, tak okolí oběti (rodina, příbuzní, blízcí lidé). Cenné jsou poznámky a zlomky výpovědí bývalých členů sekt.

Ke konci tzv. teoretické části uvádí některé právní normy, které se této problematice týkají. Nejzajímavější je osobní zkušenost pisatele. Snaží se poznatky, které přečetl, porovnat s vlastní zkušeností, kterou pro účely práce sám učinil. Tato zkušenost by zasloužila hlubší rozbor.

Snaží se najít určující vlivy sekt na člověka i znaky sektářských seskupení. Nejde sice o analýzu procesu učení, ale chápe, že vliv je de facto pedagogický a souvisí s tím, jak a za jakých okolností k učení - byť zvrácenému - dochází

V diskusi uvádí některé postoje a názory majoritní společnosti a uplatňuje i názor vlastní. Příloh je 5. Obsahují zdroje informací v dané oblasti, některé další zdroje obsahující podrobnější informace o Svědcích Jehovových a v korelaci s dobou sleduje působení násilí, teroru a propagandy zaměřené sektami proti ostatnímu světu.

Hodnocení

Předložená práce je tématicky zajímavá a dobře uchopená. Řazení kapitol má vnitřní logiku a uspořádání. Argumentace je sice účelová, ale nevymyká se přijatelnému zaujetí. Pokud by pisatel pokračoval v tématu i v práci magisterské, doporučil bych se zaměřit na to, co je nejdůležitější, totiž metodologické vymezení kvalitativního výzkumu, kterým práce vlastně je. Doporučil bych také metodologické východisko, které - podobně jako naše škola - hledá bytostná určení, existenciály a na nich pak staví argumentaci. Tím je fenomenologie.

Doporučení

Doporučuji bakalářskou práci k obhajobě a vzhledem k některým přednostem ji považuji za velmi zdařilou.

V Praze dne 5. 11. 2006

PhDr. J. Růžička, Ph.D.

OPONENTSKÝ POSUDEK

na bakalářskou práci

Sekty a jejich negativní vliv na společnost

Autor: Tomáš Slezák

Počet stránek: 52 + 8 stránek příloh

Počet kapitol: 4

podkapitol první úrovně: 10

podkapitol druhé úrovně: 19

Počet literárních citací: 35

Volba tématu je vhodná. Téma je aktuální v současné sekularizované době, kdy mnohým lidem chybí opora v náboženství, kdy už lidé nenacházejí oporu v rodinném společenství a cítí se vykořeneři.

V úvodu si autor položil správně otázky, co je sekta, kdy se jedná o patologický jev a jak postupovat v práci s klienty, kteří přišli za sociálním pracovníkem.

Práce je rozdělena na část teoretickou a praktickou. V teoretické části je zřejmé, že student si systematicky vyhledal odpovídající literaturu.

Autor práce se zamýšlí nad odpověďmi na položené otázky, velmi pozitivní je, že nerozebírá názory jednoho a téhož autora na několika stránkách, jak se v bakalářských pracích stává, ale staví vedle sebe návazně názory různých autorů, čímž dokazuje, že zvolené publikace dobře nastudoval a dovede s nimi pracovat.

V praktické části pak student popisuje své zkušenosti a zážitky ze sekty Svědků Jehovových, kam vstoupil proto, aby viděl situaci v sektě zevnitř, získal tak vlastní názor a vše uplatnil v bakalářské práci.

Položil si za úkol rozpoznat okamžik, kdy se v náboženské společnosti objevují sektářské znaky, čehož se zhostil velmi uspokojivě.

Autor se nezdráhá vyslovit své vlastní názory a upozorňuje, že si je vědom svého - možná až jednostranného - zdůraznění negativ sekt pro majoritní společnost a zatlačení do pozadí jiných aspektů.

Student používá vlastní, srozumitelného a stylisticky správného jazyka. Po gramatické stránce je práce také bez chyb.

Literaturu cituje správně v textu i v bibliografických citacích.

Výřky (které však nejsou podstatné):

Přílohy mají být číslovány zvláště, nemá pokračovat číslování stránek hlavního textu.

Autora Matouška má student abecedně přehozeného za autorem Novotným.

Závěr by mohl být o něco delší - mohly by tam být vyjmenovány např.sektářské znaky.

Závěr

Tuto bakalářskou práci považuji za velmi pěknou, teoreticky je zpracována se značnou pílí. Zejména si však cením angažovanosti studenta, kterou projevil ve snaze, aby práce byla autentická tím, že vstoupil do sekty Svědků Jehovových a riskoval tím osobní nepříjemnosti, které obvykle nastávají se zakončením tohoto členství. Doporučuji tuto práci k velmi příznivému přijetí a hodnocení.

V Praze, 12.11.2006

MUDr.Olga Dostálová,CSc.